

चादाबा

जून १९७५

मित्रभेद

[२२]

लबाड माणसाची गोष्ट
कोडल देशाची राजधानी अयोध्या नगरी
येथे मुख्य नावाचा एक चववर्ती
राजा राज्य धरीत असे. त्याच्या साम्राज्यात
खेतेक लेहान मोठी संस्थाने होती.

एकदा जंगलातल्या संन्यासिकांच्या शाख-
वरच्या अधिकाऱ्या फार आतुरतेने येऊन
राजाला म्हणाला- "महाराज! विध्यक
नावाच्या एका बंडखोराने बंडाचे निशाण
उभारले आहे. हे बंड चिरइन टाकण्याचे
कार्य मला नमने नाही. म्हणून आपण ते
कार्य पुरे करावे अशी विनंती आहे."

राजाने बंडखोरांना शिक्षा देण्यासाठी
बलभद्र नावाच्या हुशार व पराक्रमी
संन्यासाला पाठविले.

बलभद्र निघून गेल्यानंतर उन्हाळ्याच्या
अगदी शबटाला अयोध्याला एक दिवस

संन्यासी आला. तो पंचिका हात वंगरे
पाहून ज्योतिष सांगत जसे, तो जून
पंचिका करून देई, शकुन व शंखचक्राची
फालीने सामं मनान्त्या काही गुण
गोष्टी व ताचे मागून त्याने नागरिकांच्या
मनात आपल्या ज्योतिष्यावर विश्वास
उत्पन्न केला.

त्या ज्योतिष्याच्या त्रिषयी एकदा राजाने
त्याला राजवाड्यात घेऊन गेला. विचारले-
"स्वामीशुबा! आपण मनातशी गोष्ट
सांगता हे मी ऐकतो, होय ना?"

"ते विचारून चवकशो करून पाहिली.
म्हणजे आपली क्षात्री पटेल!" असे
सांगून संन्याशाने, आपल्या 'मोटमोट'चा
कामाचे निखट मोठ लावून वर्णन केले.
राजाने त्या संन्याशाला आपल्या
राजवाड्याच्या आवारात अड बांधून देऊन

त्याच्या जेवणाची साथ कसे दिली, राजा
दररोज त्याच्या वर्तनाला जाई.

एके दिवशी संन्यासी राजवाड्यात
पायबळी घेऊन म्हणाला- "राजन्, मला
स्वर्गातल्या देवांनी फारफार वादळ करून
स्वर्गात भेटायला बोलाविले आहे. मी 'तुका'
तुका' घडणेत असता ते जण काही घरणेच
ऐकत बसले. तेव्हा मी आपला भौतिक बंध
भुलावून म्हणजे पटात सोडून सूक्ष्मदेह
धारण करून स्वर्गाला जाऊन आलो
आणि या भौतिक देहात प्रवेश केला.
देवांनी आपली कुबल चाली विचारून
आपल्या मनात काही विचाराक्याचे
असल्यास विचारून घ्यायला सांगितले आहे."

ते एकदा राजा गळ्यापेवकितच आला.
म्हणाला- "महात्मन्! आपण स्वर्गात कस
काय बेलत?"

"राजन्! तो तर माझ्यासारख्या
प्रोग्याचा एक खल समज. मी दररोज
स्वर्गाला जाऊन येतो," संन्यासी म्हणाला.

राजाचा तो भाववैपणान होता. कदा-
चिन् संन्याशाला अष्टसिद्धी प्राप्त असा-
ल्यात जसेही त्याला वाटले. संन्यास्याने
अनेक अविवर्तनीय असे चमत्कार करून
राजाच्याच राजाने ऐकले होते. हा
सर्वांचा त्याच्या मनावर फार परिणाम
झाला होता. त्याने राज्यकारभाराच्या

कामात लक्ष द्यावे सोडले, राणीची फिकोर
किंवा काळजी करायची सोडली आणि
रानदिवस त्या संन्याशाच्या शेजारी बसून
त्याच्या स्वर्गलोकात जाऊन याच्या कथा
ऐकू लागला. त्यामुळे राज्याची व राजकीय
परिवाराची स्थिती फारच बिघडली.

त्याच सुमारास रानटी जातीचे बंड
मोडून मंत्री बलभद्र राजधानीस परतला.
राजधानीत पाऊल टाकताच त्याला राजा
संन्याशाच्या हातातले एक बाटुले होऊन
संन्याशाचे कळले. त्याने खास महालात जाऊन
पाहिले तर तिकडे शुकशुकाट होता. चौप-
द्वार शिपाई कोणो नव्हता. एका खोलीत
एकांतात राजा त्या संन्याशाजवळ बसलेला

बलभद्राचा दिवशी. मध्यास राजाला काही अत्यंत गुप्त अशा गोष्टी सांगत होता आणि राजा सन्यास्याच्या तोंडची 'मूषता' फुटून झेलीत होता.

हे सर्व पाहताने सर्व परिस्थिती मध्याच्या लक्षात आली. त्याने राजाला- "महाराजांचा जयजयकार असो" असे म्हणत सन्यास नमस्कार केला. तो ज्या कामासाठी मला होता त्यात बसलो माल्याचे राजाने मध्याला विचारले नाही व सन्यास्याकडे येऊन कसले ध्याने ओळखले का?" असे विचारले.

"अनेक बार पुढ्यांना आपले ध्यान करून घ्याय्या बांधू कोण ओळखणार नाही? हे मधूनमधून स्वर्गति जाऊन येतात असेही मी ऐकले आहे." बलभद्र म्हणाला.

"यत्त शका कमली?" राजा म्हणाला. आपल्या विषयी इतक्या गौरवनीय शब्दात मध्याला बोलतांना ऐकून सन्यासी फुलून जाऊन मध्याला म्हणाला- "धर्मीक्यांना ते

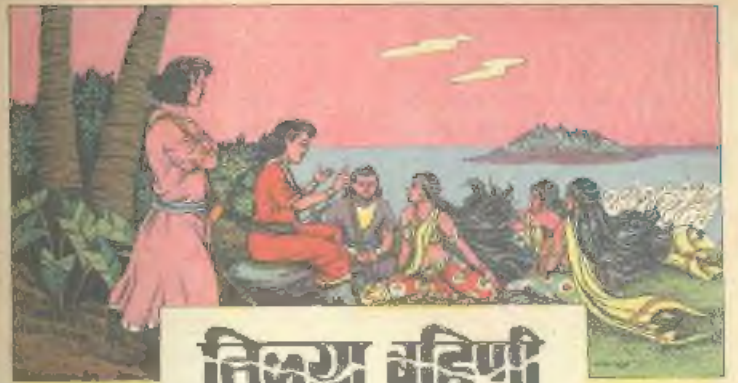
बाह्यभावे कुठूनही अनेक तर प्रत्यक्ष पहायला मिळेल" असे म्हणत सन्यासी मठात जाऊन आतून काही लावून बसला. काही क्षण सन्यास मनी राजाला म्हणाला- "जे स्वर्गांतून केव्हा परत येतील काही कल्पना आहे का, महाराजाना?"

"मला काही का? ते आपला भौतिक देह मठात सोडतात आणि भूतदेह घाण करून स्वर्ग प्रवेश करतात." राजा म्हणाला.

"ते खरे असले तर लाकडे व अग्नी आपणून मी मठातला धनो देतो" मनी म्हणाला.

राजाने आश्चर्याने विचारले- "का ते?"

"कथासा म्हणून विचारता? हा देह लाकडासारखा जळून गेल्यावर ते सुद्धा देहाने आपणास भेटायला येत नाहीत. त्यापुढे जगात आपली कीर्ती सर्वत्र पसरले, वा सुदुर्भात मी आपल्याला नाग-कुमाराची मोंढ मोंढली." मनी कथा घाण लावला.

तिल्ल्या बहिणी

[१०]

[वादीशास्त्रात भेदापणा येवता राक्षस त्याच्याकडून तिल्ल्या भावंडांनी त्यांना फलविद्याने कळल्यावर परतला. मध्यानेही तुझ्यामिनीच्या मदतीने मध्याकुमार व तिल्ल्या सन्यासींना पुढां आनंदरूप मिळाले आणि ते राक्षसाच्या भुयारात कसे जावयाचे त्याच्या विचार करू लागले पुढे-]

त्याच्या जवळ दाहीवाल्याकडून जालेली भस्मे व अंतर्ने राक्षसाच्या भुयारात कुचकामाची आहेत हे कळल्यावर दुसऱ्या काही उपाय आहे का तिचे विचार करू लागले. तेव्हा त्याच्या मनात एक चंका आली. हा राक्षस जगात कोठून कोठून हिटून हुडकून बुडवतांना घेऊन आणतो आहे तर आपण आतापर्यंत कोरे काय त्याच्या नजरेतून सुटलो?

दुसऱ्या बहिणी ते राजकन्यांना भेटले तेव्हा उदयनने त्यांना तोच प्रस्न केला. ते ऐकून त्यांनादेखील आश्चर्य वाटले. परंतु मुभाषिणी म्हणाली- "तुम्ही विचारलेत ते बरोबर आहे. आम्हाला नाही ही गोष्ट कधी सुचली. एक कारण असे शकते, तो तुमच्या वाटला न येण्याचे. नाही तर त्याने तुम्हांला सोडलेच नसते कारण असे..." बोलता बोलता ती मध्यंघ थांबली.

“विचार ना काही हरकत नाही. तुला वाटते तें कारण असेल तर सावध रहायला बरेच की!” निशीथ म्हणाला.

तेव्हां सुभाषिणी म्हणावी—“तसे काही नाही. जुळवा किंवा तिळपांख्या अंगात किंवा अवयवात काही अंश असेल तर ती जुळी किंवा तिळी त्या राजसाने घेतलेल्या व्रताप्रमाणे बळी जायला उपयोगी नाहीत. बळी देण्यापूर्वी फार सावधपणे तो ही मनानी खात्री करून घेतो, तसे तुमच्यात तर काही अंश दिसत नाही. म्हणूनच ते कसे विचारावे, म्हणून मी मागे पुढे करीत होते.”

ते ऐकल्यावर तिचे एकदम म्हणाले—
“तुला वाटते त्यात बरे काहीच नाही. उलट ते अगदी बरोबर आहे.”

त्यानंतर उदयनने त्याच्या व त्याच्या भावंडांच्यात संगीत नृत्यापासून जे व्यग्न होते ते सविस्तर सांगितले आणि दादी-बात्यांच्या जेवनाच्या प्रयोग केल्यावर तिघांच्या डोळ्यातले अंश कसे नाहीसे झाले हेदेखील सांगितले.

त्या सर्वांचे असे बोलणे चालू असता राक्षस गंध्याची लूण म्हणजे वाढटळ आली. तिची पाजक्यांनी सरीवरात पटापटा उडवा टाकल्या. परंतु तिचा भावंडांना सांचविणे त्यांना शक्य झाले नाही. उदयन जखमचे वाढरे मसम काढून स्वतःवर टाकूनार इतक्यात राक्षसाने त्यांना आपल्या मुठीत उचलून धरले.

तिचे मांड मनात पावकून गेले होते. तरी तोंडावर त्यांनी मनातला वावरटपणा उमटू दिशा नाही.

राक्षसाने त्यांना विचारले—“कोण हे तुम्ही? भाव्या या प्रदेशाला कसे काय आलात? खरं काय ते सांगा, नाही तर यापूर्वी वालेल्यांची जी गत झाली. तीच तुमची होईल, हे बिसरू नका.”

उदयन जणूकाही त्याला भीती मुळीच वाटत नव्हती असा स्वरात म्हणाला—“होय

रे बाबा! या प्रदेशात प्रवेश करणे कठीण आहे. कण्टाचे आहे, घोव्याचे आहे या तुझ्या प्रदेशात पाऊल टाकल्यावर आम्हांला काटले. आधी आम्हांला ते माहीत नव्हते. आता आम्ही जिवत बांधणे शक्य नाही हे कळले तरी आम्ही म्हणतो ते प्रथम घेऊन व आणि त्यानंतर तुला जे करावयाचे असेल ते सुचाल कर.”

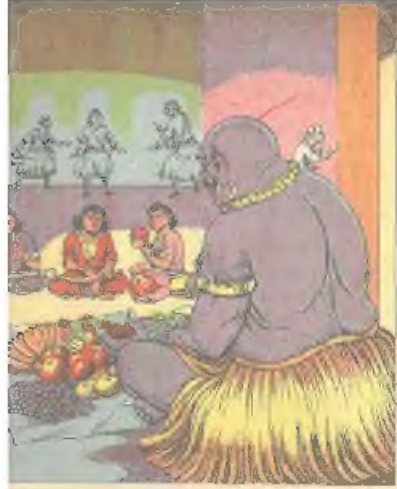
“दिसतो आद्रेष नीतमर, पण गंध्या-माय मेल भरान्या मारतो जाहेस की रे! माझ्या धाकट्या भावाला फसविले ते तुम्होच नाही का रे? ते सोडा, प्रथम हे सांगा, गुलासांतो, तुम्ही या प्रदेशात व या भाव्या महाकात चौरासारखे शिरलांतच कशाका?” राक्षसाने विचारले.

“ते मात्र बरोबर नाही. आम्ही चौरा-सारखे नाही बिरको. तसे घेण्याचे कारणच नाही. आम्ही आलो ज्या कारणासाठी ” असे उदयन काही सांगत असता मध्येच “काय, काय झाले? मला फक्तविण्या-साठीच तर.” असा आवाज ऐकू आला.

तिचा भावडांनी आवाज आला त्या बाजूला बळून पाहिले तेव्हा त्यांनी पूर्वी ज्याला फसवून दाहीवाल्याकडे पाठविले होते तोच राक्षस लांबलाच पावले टाकीत राधाने त्यांच्याच बाजूला येत असल्याचे त्यांना दिसले.

राक्षसजवळ आल्याबरोबर दुसऱ्या राक्षसाला म्हणाला—“दादा! यांच्या समा-चाराला मी येणे आहे. तू थोड फुकट घालवू

नकोन. तू आपल्या विकारीला निघून जा, रुसा!"

धाकट्या भावाने सांगितल्याबरोबर मोठा भाऊ 'म्हणजे हे एका मोठेच प्रकरण दिसते आहे. म्हणजे हे तिचे बाहेर धाकट्या भावाच्या माहितीचे दिसत आहेत. मग त्यालाच काय ते करू द्यावे. असा विचार करून व मनाची ठरवून पुन्हा गूढ रूपाने आकाशात उडून अवस्थ झाला.

त्यानंतर पाठीपाठ धाकटा भाऊ तिचा भावंडांना घेऊन ती पाहारा देत उभा होता त्या वाड्यात घेऊन गेला. त्यांना त्याने स्वच्छ वसायला सांगून विचारले-"काय रे पोराने! तुम्ही दाढीवाल्याला फसविलेत

आणि मलाही फसवायला विचाला होतो. परंतु पुनर्जीवनाची फक्कती आणि तुम्ही माझ्या तावडीत सापडलात. दाढीवाल्या-जवळ तुम्हांला ती अंजने व प्रत्ये निव्वारी होती आणि तो पंचा मिळाला होता. कांटे आहेत ती? काढा ती आणि समोर ठेवून मुकाट्याने उभे रहा कसे. नंतर उभे राहोटी सांगण्याच्या क्षमतीत त्या होला."

तिळी भावंडे काय करणार? त्यांनी सर्व वस्तू तोंडातून एक 'ब' धाडल्या-जिवाय राक्षसासमोर ठेवल्या. नंतर राक्षस म्हणाला-"काय रे पोराने! मी किती दिवसांसाठी येथे पाहारा देतो आहे परंतु आजपर्यंत कोणी माझ्या डाळ्यात घुळ फेकून भात पाऊल दाखू पकला नाही. कोणी आलाच तर माझ्या हातात सापडलाच आणि दगडाची मूर्ते होऊन राहिल्या. उभा बायल्या बागी. ते पहा सर्व आपल्या लवाडीचे फळे भोगीत उभे आहेत तेथे! मला तुम्ही त्या दिवशी फसविलेत ना, तेव्हापासून मला औप नाही. मी पोटभर खाल्लेमुद्धा नाही. लूप भूक लागली आहे. गेला एक महिना तुम्हांला शिष्या देत कसा कादला असेल माझे मलाच माहीत. आज मात्र मनमोहित झालेले घेणार आहे." जे म्हणत त्याने तो मंत्रपत्रा पंचा अंधारा. त्यावर पुष्कळ साध पडायचे होते.

भावंडांनामुद्धा त्याने त्यातली फळफळावळ खावला दिली. त्यातुमुद्धा पोटभर खाऊन घेतले. नंतर त्याने तिघांना एका दोरखंडाने छात्र बांधून "मी थोडे तापवलेले पाणी पिऊन तुम्हालापुद्धा येतो." असे म्हणत मरीवराच्या दिशेने निघून गेला.

काही वेळाने ती तीन पावाच्या द्रोणात पाणी घेऊन आला आणि तिचा भावंडांना त्याने ते प्यायला दिले.

त्याने आपल्यावर केवढे उपकार केले असे वाटले तिघांना आणि तिचे काही एक विचार न करता गटागटा ते पाणी प्याले. आणखी काय होणार? पाणी प्याल्यावर तिचे दगडाचे पतळे होऊन गेले.

ते पाहून सर्वजण हसत राखन नेचून धाड्यात तिघून गेला. त्याच्या हसण्याने सारा वाडा दुपदुपला. परंतु थोड्या वेळाने परत येऊन त्याने ते तिन्ही पतळे, तो पाहारा देत उभा होता तेथे नेऊन ठेवले.

इकडे स्थ तिचा तिळणा मुलाची हो गत झाली आणि तिकडे दातशील राजा, राणी पद्मसूती काळवीत मोठ्या कण्टाने दिवस काढीत होते. बापल्या मुलींना सोबून आणायला ती बोजिरवाणी मूले गेली होती. त्यांना मीन नाही का घोर निवडून दिले होते! अजून कां बरे परत माली नाहीत! याच विचारात दोघ राजाराणी दिवस आणि रात्र काढीत होती. त्याने त्यांना पाठविले त्याच दिवशी एक काम केले होते. त्याने

आपल्या किल्ल्याच्या सर्वोच्च बुर्जावर एक खोली बांधविली होती त्या खोलीत बसून पाहिले तर दृष्टी जाई तेवढा दूरचा प्रदेश व त्यात हिडणारा अत्येक मनुष्य आणि राजाला स्पष्ट दिसत होता.

तिळी भावहें जाऊन पांच वर्षे लोटली. आजपर्यंत ती कोठे आहेत काय करीत आहेत कळामला भार्गे नव्हता. म्हणून राजाची काळजी विनयेद्विस्त नावतच गेली. परंतु त्याने अद्याप आखा सोडली नव्हती. तो मधूनमधून ज्योतिष्याला बोलावून विचारी—“मुली आहेत तिथे कुशल आहेत ना? त्यांच्या जिवाला काही अपाय नाही ना कुशल” आणि ज्योतिषी पूर्वेक परत

म्हणून राजा सनाचे समाधान करून घेऊन दिवस मोजीत बसून होता.

एके दिवशी पहाटे बंधुक उजेडात राजा नित्याप्रमाणे त्या खोलीत बसून पहात होता. बंधुक उजेडात राजाच्या बुर खोने धोरधाव त्याच्या वाड्याकडे जात येत असलेले दिसते. त्या घोड्याचा रंग, त्याच्यावर बसलेल्या स्वारांचा आकार आणि त्यांना बांधलेले काळे झेंडे पाहून राजा शोचयाने ओरडला आणि स्वतःच्या काहीत खजी खूपमून जीव द्यायला निघाला. परंतु ओरडल्याबरोबर उठून पाहणेकरी भावले. म्हणून राजाच्या जोव बांचला. परंतु भोवळा येऊन पडल्याच.

राजाने डोक उघडायला व ते घोडे बळून समोर उभे रहायला एकच पाठ पडली.

ते परतलेले घोडे त्याने स्वतः तिघांना दिलेल्यापैकीच होते. परंतु त्यांच्यावर बसून आजले स्वार मात्र त्या तिळपा भाववांपैकी नव्हते. ते त्यामंच शोधाने पाठवलेल्या नोकरांपैकी दोघेजम होते.

राजाने उठून त्यांच्याकडे जाऊन जाऊन त्यांना विचारले—“कोठे आहेत मुली? कोठे आहेत ती मुले? हे घोडे कोठे मिळाले तुम्हांला?” राजाने प्रस्नांची झडीच मुक्त केली.

सेवक म्हणाले—“महाराज! जमा करा, राजकुण्यांचा किंवा त्या मुलांचा पत्ता लागला नाही. आम्ही गावागाव शोध काढत हिचत जात असतो आम्हांला एका मैदनात हे घोडे दिसले. त्यांना ओढवून आणल्या राजकुण्या व तिळी भावंडे जवळपासच कोठेतरी असतील असे समजून जवळपासची जागा हुडकून पाहिली. परंतु बऱ्याच वेळ शोध केल्यावरही काही खूप वेळीस न मिळालेले पाहून निराश होऊन, निदान ही गोष्ट आपणांला कळवावी म्हणून घाबत आलो. कदाचित सर्व दुसऱ्या वाटेने सुलक्ष पोचले असतील असेही वाटले.”

“नशिवात काय आहे, कोणता ठाऊक?” असे म्हणत राजा पुन्हा भोवळ बेऊल पडला.

राजवाड्यातकी सर्व लहालबोर मंडळी जमली व राजाच्या मनाचे सांत्वन घालवा-
नर त्याने आलेल्या बोंबेस्वारांना जवळ बोलाविले आणि विचार लागला—“अरे,

तुम्हांला मुलांनी हुडकून आणायला पाठवले होते आणि तुम्ही रिताच्या हातांनी परतलातच का? त्यांना सोडवायला मोठेही तिळी मुले कोठे आहेत? विचारी तीमुडां कोणत्या संकटात सांपडली आहेत, न कळे! नाहीतर त्यांचा पत्ता इतके दिवस लागू नये म्हणजे काय? शास्त्रा जीव तर कंटापर्यंत आला आहे क्षणभर देखील मगळ उभे राहवत नाही. तुम्हांला पाहून काहीतरी खूब समाचार कळणार असे वाटले होते. तेव्हा जाऊन पुन्हा पहा, काही पत्ता लागतो का. तुम्ही येईपर्यंत मी राहतो की जातो, ते त्या परमेश्वरालाच माहीत! घर तर चिया!” असे म्हणत राजाने त्यांना पुन्हा पाठविले.

मोंकर भाव्याची नालमी अंतःपुरात ही पोचली, त्या दुःखाने खचून गेल्यास राणीच्या मनाला पुन्हा धक्का बसला व ती अभिष्टासारखी नडवू लागली.

(कमलः)

गनि धनुर्धारी

विकपावित्याने हट्ट सोडला नाही. तो आराजवळ गेल्या प्रेत तांद्यावर काढून घेतले आणि मीनपणे स्मशानाच्या दिशेने चालू लागला. तेव्हा प्रेतात असलेल्या देताळ त्याला म्हणाला—“राजा, तू फार मोठा प्रतिभावान आहेस ही गोष्ट खरी असली तरी जगभर एकाहुन एक प्रतिभावान लोक आहेत ही गोष्ट विसरून चालणार नाही. त्याचे उदाहरण म्हणून मी तुला सव्य-साचीची गोष्ट सांगतो, लक्ष देऊन ऐक.” असे सांगून देताळ गोष्ट सांगू लागला.

एका गावी डाव्यावजव्या दोन्ही हातांनी बाण मारू शकणारा एक हुशार धनुर्धारी होता. तो उडत्या पक्ष्यांनादेखील नेम घरून मारीत असे. म्हणून त्याला सव्यसाची हे नाव मिळाले. सर्व लोक आपल्या धनुर्विद्येची वाखाणणी करीत आहेत, हे तरी आपल्या-पेक्षा कोणी वास्त निष्णात आहे का

देताळच्या गोष्टी

वाण बोटला. बाण घंटोळा लागला. प्रवाशांनी टाळ्याचा वाजवून त्या अंध धनुर्धर्माच्या कौशल्याची वाखाणणी केली.

सव्यसाची त्या अंध धनुर्धर्माच्या भेटला. म्हणाला-“दादा! मी बोव्ही हातांनी नेम धरून बाण मारतो, उडत्या पक्ष्याची नेम मारू शकतो. परंतु फक्त आवाज ऐकून तुझ्यासारखा नेम नाही धरता येत मला.”

“म्हणून तर मला लोक शब्दवेधी म्हणतात. ज्या लोकांना दिसते ते बोट्यां-धन पट्टी बांधून शब्दवेधी बाण मारतात परंतु माझ्यासारखा जन्मजंभ कोणी जगात नाही.” आंधळा शब्दवेधी म्हणाला.

सव्यसाची म्हणाला-“धनुर्विद्येत किती प्रकार आहेत, ते पाहण्यासाठी मी हिडतो आहे.”

“अस्त! सरमग चल. मीसुद्धा तुझ्या बरोबर येतो.” आंधळा धनुर्धारी म्हणाला दोघे निघाले आणि धर्मपुरीच्या सरो-वराच्या काठाले एका दाट अरण्यात येऊन पोचले. आणखी पुढे गेल्यावर त्यांना एक चकित करून सोडणारे दृश्य पहायला मिळाले. एका बांबूच्या बेटाच्या सावलीत एक थोडा मनुष्य बसलेला होता. त्याला दोनही हात नव्हते. केव्हा तरी अपघाताने तुटले होते. तो हाव्या पायाने धनुष्य धरून तोंडाने बाणाचा नेम धरून बसला होता.

तो बाण त्याने सोडला आणि दुसऱ्या म्हणाला हा हाच्या डोक्याला पक्ष्याने एक जोडपे दसले होते त्याला लागला. तरतुषण पक्ष्याचे ते आंघो जमिनीवर पडले.

तो चमत्कार पाहून सव्यसाचीने आंध-ळाच्या त्याचे वर्णन करून सांगितले.

अंध धनुर्धारी भावपूर्णवक्तित्व होऊन म्हणाला-“हा आपणां बोधांनून जास्त निष्णात माहे की नाही?”

दोघे त्या बोट्या धनुर्धर्माच्या भेटून त्याच्या धनुर्विद्येची स्तुती करीत म्हणाले-“दोन्ही हात नाहीत तुम्हांला, तरी तुम्ही अचूक नेम मारलात! आम्ही इतका तरबेज धनुर्धारी कोठेही आजपर्यंत पाहिला नाही!”

दोघांनी त्याला आपल्या कौशल्याची माहिती सांगितली.

“माझ्यासारखा हात नसून अचूक नेम मारणारा धनुर्धर मी जगात कोठे पाहिला नाही. मग तुम्ही तरी कोठून पाहणार! मला दोन्ही हात असते तर मी पायां-बरोबरच धनुर्विद्येच्या इतर प्रकारांत प्राविण्य मिळविले असते.” तो थोटा म्हणाला.

सव्यसाची अंध व थोड्या धनुर्धर्मांना म्हणाला-“आण तिथेही धनुर्विद्येत आपा-पक्षा मरीने निष्णात आहो, मग आपल्या या कवेची गोष्ट राजाला कळली नाही,

तर काय उपयोग? म्हणून आपण धर्म-पुरीच्या महाराजांकडे जाऊ या आणि आपल्या कलेचे प्रदर्शन करू या. आपल्याला कीर्ती मिळेल व वार पैसेदेखील मिळतील.”

“परंतु महाराजांकडून जे इनाम मिळेल, ते आपसात वाटून कसे काय ध्यायवे?” थोड्याने विचारले.

“तिथे मिळून सर्वे बक्षिते सारखी-सारखी वाटून घेऊ या. त्यात कटीण काय आहे?” सव्यसाची म्हणाला.

परंतु त्या गोष्टीस थोटा कबूल झाला नाही. त्याचे वाटत होते की सर्वांनी सारलेसारखे वांटे करून घेतले तर त्याचे फार मोठे नुकसान होईल. कारण महाराज

पहावे, या विचाराने तो अशा हुशार धनुर्धर्माच्या शोभाय निघाला.

बरेच दिवस प्रवास केल्यानंतर तो एका गावाला आला, तेथे त्याने चवकशी केली तेव्हा त्याला कळले की दवरा आला आहे आणि मोठमोठे धनुर्विद्याविशारद आपल्या कौशल्याचे प्रदर्शन करायला जमले आहेत. तेव्हा सव्यसाचीने आपल्या प्राविण्याचे प्रदर्शन करण्याचे ठरविले.

चांदीबाजूला लोक बसले होते आणि मध्यभागी रिकाम्या मैदानात एक थंडा बांधलेली होती. एका आंधळ्या माणसाने धनुष्यावर आणि चढविचा आणि थंडा बाजल्याबरोबर त्या थंड्या नेम धरून

त्यालाच सर्वांत मोठे पारितोषिक देतील. सधे तो म्हणाला येथील.

शब्दवेधी म्हणाला—“असे कां रे वाटावे तुला? मला तर दोन्ही डोळे जन्मत्यापापुन नाहीत तुम्हां दोघांना छान दिसते. डोळ्यांशिवाय नेम बरणे म्हणजे सामान्य गोष्ट आहे का? महाराज मला मोठे पारितोषिक देतील.”

दोघांचे ते भांडण ऐकून सव्यसाची म्हणाला—“हे भांडण सोडा, महाराजच कोण उत्तम धनुर्धारी आहे, हे ठरवितील.”

शोड्या अंतरावर उभी राहून एक कातकरीण त्यांचे संभाषण ऐकत होती. आतां ती त्या तिघां धनुर्धारांजवळ

येऊन म्हणाला—धनुर्धाराच महाराज पुढा तिघांना येथलेप्रमाणे बसिले देतील अशी सोटी समजून करून घेऊ नका. बसले कशी वाटून घ्यायची हे प्रमाणच तुम्ही आपसात ठरवून घ्या.”

सव्यसाचीला राग आला म्हणाला—“तू आमचे आपसांत भांडण लावून समत पाहणार बाहेस, वाटले? जणुकाही महा-राजांनी बसिले दिलेच आणि आम्ही जोगी फोडून घेतलीच, तू असे काही बोलते आहेस. चळ, चालू लाग.”

ती उदण कातकरीण खरखडां हसू लागली.

“तु कांय हसलीस?” शब्दवेधीने तिला विचारले.

“हसू नाही तर काम रडू? तू आहेस अधळा. माझ हात नाहीत आणि हा हात पांय असलेला बांगले डोळे असलेला. हा तुम्हां तिघांना खूप बडवून सर्व बसिले एकदा वळकावून बसेल. म्हणून पहिल्यानेच काय ते ठरवून घ्यायला मी सांगितले. तुमच्यात लहान घोर कोण हे तुम्हीच ठरविणे बरे नाही का?” ती कातकरीण म्हणाली.

ते ऐकून धोटा म्हणाला—“बरोबर बोललीस! परंतु आमच्यात लहान घोर कोण हे नाही आम्हांला ठरविताना येणार.

तुला धनुर्विद्येची कल्पना आहे. तेव्हा तूच यांग, आमच्यापैकी सर्वांत जास्त घोर कोण? तू येथील ती निवाडा आम्हांला गाय्य आहे.”

“तरमय प्रथम थला तुमचे धनुर्विद्येतील प्राविण्य प्रत्यक्ष पाहू दे.” ती म्हणाली.

तिघांनी त्या गोष्टीस मान्यता दिली. थोट्याने लगेच डाव्या पायाने धनुष्य धरून सोंडाने बाण ओढून तोंड सोंडला. त्याने झाडावरच्या एका पक्ष्याचा नेम घरला होता. बाण लागताच पक्षी क्षणापासि खाली जमिनीवर पडला. शब्दवेधीने आणखी एका झाडावर बोलत असलेल्या पक्ष्याला बाण मारून त्याला ठार केले. सव्यसाचीने दोन्ही हातांनी वेगवेगळे बाण सोडून दोघां उरल्या पक्ष्यांना ठार करून दाखविले.

सर्व पाहून घेतल्यावर ती कातकरीण सव्यसाचीला सर्वांततम धनुर्धारी व त्यानंतर शब्दवेधी जसत्याने सांगून जास्त काही बोलल्याशिवाय तेवून निघाली.

थोट्याला राग आला. तो थोरठून म्हणाला—“ए पोरी! तुला काय ग कळते धनुर्विद्येत असा निवाडा द्यायला? जंगलात भटकणारी तू, धनुष्य कसं बरायचे हे तरी कळतं का तुला? आम्ही नाही मान-णार तुला हा निर्णय!”

“तुम्हांला माझा निर्णय मान्य वसेल तर तका मानू. तुम्हीच निवाडा करायला सांगितलात. आतां मला या धनुर्विद्येत काय कळते, हे पाहणार आम्हां का? तुमचे ते धनुष्य आणि बाण खा इकडे.” असे म्हणत त्या कातकरीणीने थोट्याचे धनुष्यबाण मागत घेतले.

तिने झाडाच्या टोकाला पक्ष्यांचे जोडपे होते ते दाखवून त्यांच्यामध्ये किती वंतर आहे ते पहायला सांगितले आणि बाण सोडला. “त्या गरीब पक्ष्यांना कां ठार करतेस पोरी?” थोट्याने विचारले.

“तूच पहा!” असे म्हणत तिने बाण सोडला. तो बाण त्या दोन्ही पक्ष्यांमध्ये

मधून पलीकडे शेळा व दोन्ही पक्षी दबकले किंवा हलकेंदेषीय नाहीत.

ते पाहून थोटा न सव्यसाची आश्चर्य-चकित झाले. त्या कातकरणीने घनुषबाण धोड्याला दिले व तेथून निघून गेली.

जवळवेलीने बघलेले वृत्त दोघांच्या तोंडी ऐकले. त्यानंतर तिघांनी राजाकडे जाण्याचा विचार सोडला आणि आपापला मार्ग पारलें.

दयवरा गोष्ट सांगून वेताळाने राजाला विचारलें—“राजा! त्या कातकरणीने आपले घनुषिद्येतकें प्राविष्य दाखविलें हे खरे. परंतु तिने त्या तिघांत लहान खोर कोण, या गोष्टीचा निवाडा कोणत्या आधारे दिला? ते तिचे तुरी राजाकडे कां गेलें नाहीत? या प्रश्नांची उत्तरे शाहीत असून तु दिती वाहीस तर तुला परिणाम माहीतच आहे. तुझ्या डोक्याची शंभर एकले होऊन तुझ्याच पायांवर लोळू लागतील.”

विकसालिल म्हाणाला—“कातकरणीच्या निवाड्यात चूक नव्हती. सव्यसाची खरो-

खरो होता. कारण त्याने डरविले असते तर इतर दोघांचे कोणत्या तरी अवगत करून घेऊ शकला असता. परंतु इतर दोघांना सव्यसाची होता आले नसते. शब्दवैखीला आवाज ऐकल्याशिवाय बाण सोडणांच येणार नाही. अपघ्न नाइलाजाने धोड्याने प्राविष्य सुपाविले होते. म्हणून इतर दोघांना नेमबाज पाहिले तर म्हणता येईल. घनुषिद्याश्रवीण म्हणता येणार नाही. अशां ते राजाकडे कां गेले नाहीत हा प्रश्न. एका रातटी भटकणाऱ्या पोरीतच घनुषिद्येत इतके प्राविष्य आहे तर तोच धंदा म्हणून करणाऱ्या घनुषांच्यात फार मोठे कोटाल्य असणार यात त्यांना लक्षा राहिली नाही. तेव्हां आपलें हसे करून धंश्यापेक्षा मुकाट्याने धरी परत जाणे त्यांना साहाय्यपणाने वाटले.”

अशा तऱ्हेने राजाचे मौन भंग होताना वेताळ नाहीसा झाला आणि पुन्हा जागला जाऊन लोखंडू लागला. (कथित)

डाव फसला

एका गावी शीतापती व लक्ष्मीपती नावाचे दोघे अत्तराचे व्यापारी रहात असत. शीतापती सचोटीने व्यापार करी, तो खरे व उत्तमप्रतीने अत्तर विक्री. या उत्तम प्रकृतीची लबाडी करी. बांगल्या अत्तरात साधे तेल मिसळून ते खरे अत्तर म्हणून विक्री. त्याची ही लबाडी गिःकार्फांना कळू लागली आणि त्याचा धंदा मंद पडू लागला. तेव्हां त्याने शीतापतीच्या त्याच्यासारख्या लबाडीचा धंदा करायला सुरुवात. परंतु त्याने तिकडे दुर्लक्ष केले.

शीतापतीचा मुलगा रामू स्वभावात फार खर्चीक होता. त्याला फितुर करून घेऊन शीतापतीला व्यापारात बोट आवता येईल का या विचाराने लक्ष्मीपतीने रामूला लो रेंव्हा कजे देऊ लागला आणि रामू ने देऊ लागला.

काही काळ लोटल्यानंतर लक्ष्मीपती रामूला म्हणाला—“अरे, तुमच्या कडच्या केवड्याची वाटली वेळ येतोय का?” रामू म्हणाला—“वेसे चा, जायतो.” लक्ष्मीपतीने रेंसे दिले व रामूने वाटली जाणून दिली.

लक्ष्मीपतीने रामूला विचारले—“काय रे, मी दिलेल्या पैशाचे काय करीत जायत?”

“कां, मी बाबांना देत गांको.” रामू म्हणाला. डाव फसल्याबद्दल लक्ष्मीपती हात जोडून दयव्याशिवाय काय करणार?

उद्दामनिर्झर

एक दिवशी विनय नावाचा एक माणूस मध्य रात्रीच्या सुमारास कसब्याच्या गाडी निघाला. तो शेताच्या बोचावरून चालला होता तेव्हा त्याला एक विचित्र माणस दृष्टीस पडली. एक चोर एका झाडाखाली घसून त्या रात्री चालून आणलेले पैसे मोळात होता.

पैसे पाहून विनयचे मन झुंजून गेलं. तो आपल्या पावलांची चाकूळ लागू नये या हाटी सांजराच्या पाचलाने एकेक पाऊल टाकीत पुढे गेला आणि तो चांग वसला होता त्या झाडाच्या आड जाऊन उभा राहून चोराजवळचे सर्व पैसे लुचवण्याचे त्याने ठरविले.

चोराने पैसे धोऊन एका पिशवीत ठेवले आणि पिशवी शेजारी ठेवून झितीला ठेवून सोडण्याचे ठरवून धोक लागला. चोरास चांगली शोष लागली असल्याची खात्री

आताच बनवत होताना पुढे चालून गेल्या बर ठेवला माथ त्याच्या हातावर लगेच कोणाचा तरी हात जोरान पडला. विनयच्या हातातली पिशवी सुटली आणि तो ताल जाऊन झाली पडल्या.

चोराने विनयचे कम घेऊन धावा म्हाणाला—“चोरी करता येत नाही तर चोरी करायला कशासाठी आलास? मूर्ख!”

विनय रडक्या आवाजात म्हणाला—“करता आली नाही खरी!”

“नाह पहा, चोर आपल पैसे अम बाहेर ठेवून झोपेल का? तू खरा चोर असताना तर मला असा मापडलान नसताना तुला मांजराच्या पाचलाने येतात की पाहिले होते.”

एकटपाने सर्व कामे होत नाहीत, सधोला कोणी साथी मिळेल म्हणून पहात होते.” चोर म्हणाला

तरी कामाच्या शोधार्थच निघालो होतो मला चे ठेवून!” विनय म्हणाला

“तुला? तुला हे काम सुटोप बनवत नाही” चोर म्हणाला.

“तसे तुको समवून, मी कामाच्या गावच्या किती लोकाना फसवून इकडे आलो आहे माहीत आहे का तुला? कर्ज काढत एक ही कर्ज फेडल्या शिवाय गावा-बाहेर पाव कायला आहे.” विनय म्हणाला

चोर पाठघात हसून म्हणाला—“सुद्धा” उद्या ते सर्व लोक तुला शोधत नाही का येथार?

“नाही येथार मी कसवून आला म्हणून म्हणजे पळून आला असे वाटत होय? नाही कालच सगळ्यांचे कर्ज कडायची तारीख होती. सगळ्यांच्या हाता-वर वाटाण्याच्या वळता ठेवून आलो आहे तोच मुख्य लबाड्या केल्या त्या मांगतो एकून तुझ्यात बदल होईल बघ” असे म्हणून विनय माग लागला

आदल्या दिवशी गाडी विनय रस्त्यात चालत एका गल्लीत प्रकट असता समोर रामभाऊ बसले तो समोरच्या घरातून तोड फिरवून पहात चालत राहला.

शास्त्रीबाबांनी विनयला पाहिले. त्यांनी त्याचा हात बळज बरबादून विचारले—

‘तुम्हाला कोठे पाहता आहोत? माझ्या डोक्यात घुळत घुळत कांठे जाणार तू?’

विनय जणुकाही तुक्तेच शास्त्रीबाबांना पाहिल्याचे सांग करीत म्हणाला—‘तुम्हीच होम शास्त्रीबाबा? मीदेखील असेच घर बांधावे, म्हणतो आहे परंतु या घराची उंची फारच कमी दिभत आहे कोणी चोर मजक चवून वळत आत शिरू शकेल

‘म्हणजे तू स्वतःचे घर बांधणार होय? पहिल्याने माझे पन्नास रुपये देऊन बांधतो चे’ शास्त्री बाबा म्हणाले

“देतो हो! माझे दूरची नातेवाईक एक म्हासारी आहे, चितेवर एक पाय आहे तिचा. ती आपली सर्व इस्टेट मलाच देऊन

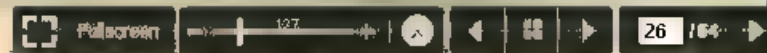

बाणार आहे. मी त्यानवर लग्न बांधणार आहे. एवढ्या उंचीवरच्या घरावर कोणी टक्की मारून चढू शकणार नाही" विनय म्हणाला.

"अशक्य! कोणती माहतीच अन्यला पाहिजे, इतक्या उंचीवर उढी मारणारा!" शास्त्रीबुवा म्हणाले.

मुम्हाला कळत नाही का? मीच नाही का उढी मारून त्या घरावर चढणार? पाहिजे तर त्या पश्चास रूपांचीच येव लावा!" मी म्हटलं.

"मी हारलो तर एकूण खंभर रूपय वसूल करता येतील माझ्याकडून असे वाटलं शास्त्रीबुवांना आणि म्हणाले बरं तर,

पडलो. "पेजमी हारलो. तुम्हाला मी पश्चास देणं आहेत कर्जाची फिटाम् फिर करत ठाका" मी म्हणालो.

शास्त्रीबुवां बाळा हात पकडून मला म्हणाले- काय म्हणालास? पश्चास घेऊन त्या पश्चासाची फिटाम् फिट?"

"होय! हे पश्चास अन् ते पश्चास फिटाम् फिट!" मी म्हणालो.

मुम्बुशास्त्री मला पाटलांकड राहून घेऊन गेले मी पोन्त्यावरोबर पाटलांना विचारले 'पश्चास आणि पश्चासाची फिटाम् फिट होते की नाही हो? तुम्हांच सांगा!'

पाटीलबुवा रागावून म्हणाले- का नाही होत? चालू लागो!"

"कधी होईल हो?" म्हणत शास्त्री बुवा बोळू लागले.

पाटीलबुवा जास्तच रागावून म्हणाले- 'तुझं लोकं चिन्म तर फिरलं जमी? पश्चास आणि पश्चासाची फिटाम् फिट होतं मी सांगलो तुम्हां या बाजूला येऊ नकोय."

तंम्हां मी शास्त्रीबुवांना दूर आढत चकून जाऊन म्हणालो- पाटीलबुवा मुझां नाही का म्हणाले? आणि मी त्यांना त्रास दिव्यात तर कोरड्यांचीच शिक्षा होईल.'

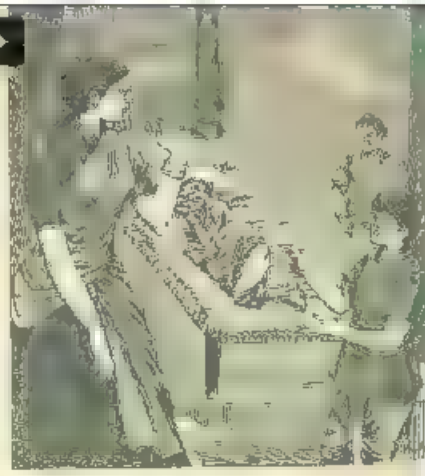
शास्त्रीबुवा मोठ्याने बोरडले. मी त्यांना धडा पोचवून आलो ते कर्जे असे फिटलं!"

विनयनं आपल्या दूसऱ्या पराक्रमाचे वणत केलं त्या दिवशी दुपारो शेटजीनी त्याला घेऊन ते म्हणाले वृक्ष्या माडी फिरत फिरत पाय घासून मऊ माझ उधारीच मत्तर रूपाय आण टुनड'

मी मुम्बुच्या सत्तर रूपासाठीच बाहेर पडलं होतं तम्ही दिलले ते भिकेचे पैसे मी वापरलं वाटलं का तुम्हांला? तो पहा. त्या घराच्या खोसरीत धाड्या होपला आह ना त्यांना दिले. त्याला कोठून तरी सत्तर रूपये बाबचे आहेत म्हण. आल का विवाहच पाहू या, जल्मा! विनय म्हणाला.

त्या ओसरौत खाटवर चांगला शोपलंका हाता तो म्हणतारा हाराची कडी बाज- कि-बाज एका मुलीने येऊन दार उघडलं विनयनं सुणून म्हाताऱ्याला दाखवून विचारलं- कधी विचारलं तर सत्तर दायधं आह म्हणतानं ते तु तात ना त्यांची तुला जाण्ये रा काही नाहीत?'

'मत्तर कर्म माता एथी आल असतील' एक स्त्रडी वेडेड तर अपय डमर उपाशी मऊ तरी घाला पायल पाडिज' तर वेद करीत ना मुल्य म्हणाली.

मुलीला म्हाताऱ्याचे वय विचारलं होतं विनयने परंतु शेटजींना पैसेच वाटलं.

"पाहिलंत! आलेले पैसे दावून ठेवले आहेत, म्हाताऱ्यात! एंकी म्हणजे तुमचे व्यावाचे वस्तू तेवढंच होनील की वरं तर मी जाऊ का?" म्हणत मी तेथून पाय काढला आणि एका झुप्याभाड तपून पाहू लागलो काय होते ते.

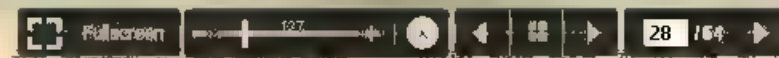
म्हातारा उठलं म्हणून शेटजीनी बराच वेळ वाट पाहिली परंतु तो उठला नाही म्हणून शेटजीनी त्याला हलवून पाहिले म्हाताऱ्याने मांडवर किवा कुठे बसलेले समजून बोरान काध मारली ही शेटजींना लागली व तो तसाच झोपून राहला.

लाय लायून शेटजी ओठरीतून खाली पडले. त्यांना खूप राग आला त्यांनी उठून ओंखरीत ठेवलेले दांडके घेतले आणि म्हाताऱ्याच्या डोक्यात हाणले आणि म्हणाले “माझे पैसे दे आणि वाटल तेवढा झोप”

शेटजींनी मारलं हे दांडके कोठे पसंस्थानी लागले आणि म्हाताऱ्या किकाळी फोडून थंड गार झाला. शेटजींनी तबळ्याचे तीनशे रुपये म्हाताऱ्याच्या मुलाला दिले आणि फाशीच्या शिकतून स्वतःची सुटका करून घेतली

त्या दिवशी संध्याकाळी विनय शूरवर्माला भेटला, तो होता अमीर, परंतु

होता कोणत्या मध्यम वर्गातील होता. घ्यावीत. त्याशिवाय त्याला बोट कुबड होते त्याचे लग्न झालेले नव्हते सावकारी करून तो पैसे मिटवी विनयने त्याच्याकडून दोडश रुपये घेतले होते

तो शूरवर्माला म्हणाला काय हा सवावी कर्ण डवारी केंद्रुम हात आलाच रिकामा झाला आणि तुम्ही काय घटकान

“मी काय करावे म्हणतोस? परातलो सर्व काये मीच करणार. तुम्हाला गोपान निभावला आतांपर्यंत कुरसतच मिळाली नाही.” शूरवर्मा म्हणाला

मला माहीत नाही, म्हणून विचारतो काय हो, तुम्ही इतके दिवस लग्न का नाही करून घेतलेत?” विनयने विचारले

“मुलगी कोण देतो मला?” शूरवर्मा म्हणाला.

“तुम्हाला मुलगी न द्यायला काय झाल हो? त्या वरात पार्वतीबाई म्हणून एक धीमत बाई राहते तिला तारा नावाची मुलगी आहे. लग्न आहे. मुलगी म्हणजे तुमच्या सारख्या बोर धीमताला देऊन लग्न करायचे आहे पार्वतीबाईना आपल्या मुलीचे. विचारा जाऊन. पार्वतीबाईना माकडे आणि कुत्रे म्हणजे जीव की प्राण माकडासारखा आहे अमुक मनुष्य म्हणजे म्हणजे तिला तो फार आवडतो कुण्या

शोधत बिसरत तका म्हणजे झाल

वे घेऊन पैशाची गोष्ट शूरवर्मांना काढली नाही आणि पार्वतीबाईच्या घरी मला नित शर उघडून विचारले-“कोण पाहिजे तुम्हाला”

मं तुमच्या ताराला पाहायला आला आहे तुमचा भावई होईल म्हणतो. शूरवर्मा म्हणाला

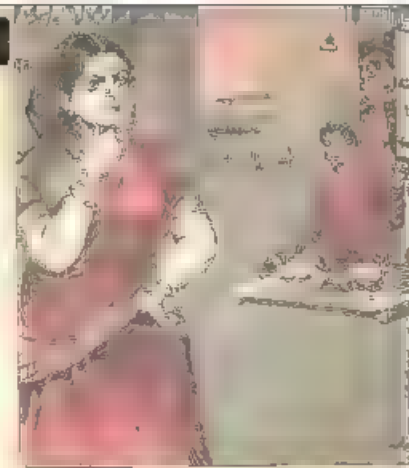
पार्वतीबाई वरात गेली आणि बूड पटकून शर कसयला कढई तापत ठवली. परत यऊन शूरवर्माला म्हणाली-“माझ्या ताराचे केवढ नशीब” तिच्याविषयी तुमचे काय मत आहे?”

शूरवर्मा तिची साक्षात्पणेच जणूकाही करीत म्हणाला-“हे काय विचारायला हो? तान माकडासारखी आहे

“दर जावई बापू! मला कधी तुमच्या घरी घाव लागल तर चार दिवस ठेवून घ्याल ना?” पार्वतीबाईंनी विचारले

“कुठ्यासारखं ठेवीत तुम्हाला कमी करीत वाटत का तुम्हाला?” शूरवर्मा म्हणाला

पार्वतीबाई मडकळी. वरात गेली लान तापलं उलमणं घेऊन बाही आणि शूरवर्माच्या पाठीवर तीन डाग ओढत चालता हो, मूळ कोठल. तुझ तोंड

पाहून कोण मुलगी देईल रे तुला?’ असे म्हणत शूरवर्मांना घक्के देऊन वराबाहेर काढले तिन

शूरवर्मा बोवा काळोख पडल्यावर घरी जायचा विचार करून वाट पहात बसला तेवढ्यांत विनयन त्याला गाठले आणि विचारले-“पैसे घेतल्या शिवाय निघालात का हो? पार्वतीबाईंनी विरह्या गालते, दोन एक?”

“गप्प बस बाबा! हे सर्व तुझ्यामुळेच झाले, तू पैसे द्यावी गरज नाही. परंतु ही गोष्ट दः कायची त्या कामाला कळता कामा नये, एवढे मात्र लक्षात ठेव गाव-भर पसरेल ही बातमी.” असे म्हणत

गुरुदश्याने विनयच्या हातात पचवीस रुपये ठेवले-आणि निघून गेले.

विनयन सुद्धा पावतीशार्ङ्ग्या हातचे पाठीवर डाग ओढवून घेतले होते. सूर-शम्यनि 'तको तको' म्हणून किती म्हटलं परंतु निकट दुर्लक्ष करून विनयने स्वाच्या हायांना कुजविले आणि काळोख पडल्यावर गावाबाहेर पांय काढल्याचे सांगितले.

विनयचा सर्व पराक्रम ऐकून पोर म्हणाला- 'तुझ्यासारखा बिलवर आणला कोडे पाहिला नाही. परंतु या सर्व परा-क्रमाचे चांगल फळ तुला मिळाल अहाल तरी त्यान तुझी अवकल कोडे ती नाही. दिवली रामसाहसी होता आठा मी अमनो तर मी तुला डाव्या हाताने चचलून त्या घरावर फसला बसता शेटबांच्या बावलीत म्हणशील तर म्हानमरा भगदी जनपक्षित पणच मला नाही का? म्हणून तुला फावले सूरचर्मा पावतीच्या कटांत पडला बसता तर तो तुझ्या जवळून दुपट निघट पैमे वसूल केल्याशिवाय राहला

कीचा नाहीत, एवढे मात्र खरे

चोर निघून गेल्यावर विनय शर्या खालीच असून विचार करू लागला. कर्ज काढायचे व उभाची करावची म्हणजे त्याला भीती वाटत होती. या विचारा मोठ्या शहरातल्या त्याच्या कर्ज देणारा मनी कर्ज देणारा बऱ्याचंगुळा कायचा नाही विद्या नाही, आर्थीय हातात नाहीत रात कसे मरायचे?

उनाहायची बैठ होत आली होती. लोक शतावर कामाला निघाल होते विनय उठून उभा राहिला "मी काम करायला तयार आहे मी घेऊ का तुमच्या दरोबर?" त्याने त्यांना विचारला

"चल की, त्यात विचारायचे काय? पण काय करावं म्हात्म्या, ते म्हणाले

विनयला उपजेविकडे एक सावन मिळाले. तो त्याच्या दरोबर मूसादया पावून सुसमि होईपर्यंत काय करून पार मरू लागला

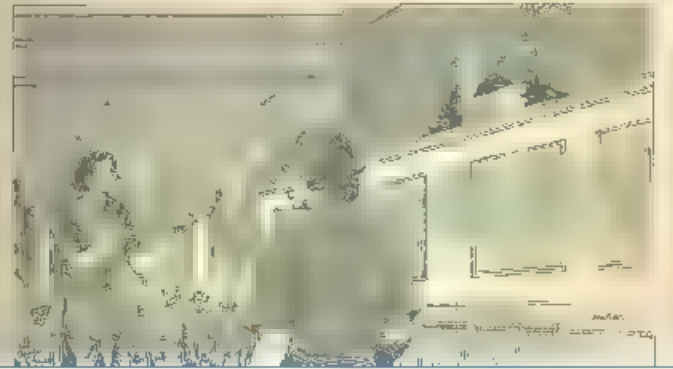
निवाडा

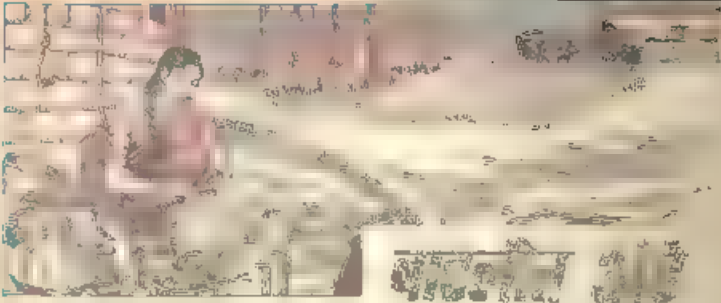
गोपाळ नावाच्या एका मित्राने मुख्यतः स्वायत्ततेचा अन्वय केला, विवाहात घुन करून दो बरी निवाला तेव्हां तुम्हे पुढील्लिण म्हणून त्याला एक हजार वगळ सांगितले.

तेव्हां गोपाळ म्हणाला 'मुख्य' मी आता नाही देणार मी पांयना हा मुलाच्या म्हणजे मी हाय देऊन दूरून या माष्टत माळला दिलो मग तो निवाळ मर्यावर मुल्ले त्याच्यातून लपवून घेत एक हजार बराह गण अक्षयाची तकार मांडवितो

त्याच्याविषात त्याला बोलून विचारले-"घाबर तुले काय म्हणचे आहे?" "मुख्यानी याक्ष्याकडून शुद्धलिपा म्हणून एक हजार रुपये मागितले ही गोष्ट खरी आहे मी परतला कज्जा बिकल्यावर ती रक्कम देतो, हे कडून केले होते हेवेखीत खरे आहे परंतु आपण माग्याकडून त्यांना एक हजार बराह देविवितेन तर मी परतल्याच कज्जात डारल्यासारखे होईल आणि त्यांना शुद्धलिपा देण्याची मदत पाहण्यासाठी या कज्जांत मी बिकतो तर त्यांना मी छाव्याचो रक्कम मी देण्याची गरज नाही मागाच तुम्ही दिलेल्या निवाड्याचा अर्थ होईल" गोपाळ म्हणाला.

स्वार्थाभिप्राया कथ निवाडा जावा मुक्ता म्हणत या कज्जाची चवकशी जायली तमर वर्तमान विचारातून वण्टाचे स्थान नातिले

एका मावात जनक नावाचा एक छोटी व छोटवुटीचा माणूस रहान असे वैजासळी तो वाटल ते काम करावया मिळ असे. जनकाचा मुलगा आवाश्या अवदी विरुद्ध होता तो आपल्या मावापासून पन्नास वेलावरच्या एका व्यापाराच्या गावी एका व्यापाऱ्याकडे नोकरी करीत असे. म्हणून त्याला आपल्या गावी राहणे खूप मग्न होते. दोन वर्षांपूर्वी मुलाची आई वारली जनकाला दोन बेटांचा संपादक काल वाडा-यला कीर्ती राहले नाही तेव्हा त्याने मुलगा नावाच्या एका मुलीची मुलांचे लग्न करून देऊन तूत आणली. मुलतेचे वडील घरचे धीमंड होते त्यांनी जांबयाळा हुंग व संसाराळा लागणाऱ्या जनक वस्तु लमनाच्या वेळी दिल्या.

मुलगा स्वभावाने व अंगाने थोडी माजू-कच मुलगी, परंतु हुशार होती. लग्नापूर्वी

तिने घरीच आपल्या खुलवाजवळ थाडा विद्याभ्यास केला होता त्याचे नाव देवदन होते ते धाळामास्तरची करीत थोडी जाड शर्मेची मुद्धा त्याला माहिती होती.

मुलगा सासरी आली ती घरची मोलकरीणच ह्याकी, घरातली भाडाकुडा घामण व कपड घुण श्री काममुद्धा मुलगा लाच करावी लागत नवरा परगावातून मधून मधून दोन तीन विवस येई नितकंन दिवस थोड आनंदात जात गाकी घरातली चाकरी तिला सकाळपासून संध्याकाळपर्यंत करावी लागे. तिला मको जीव वाटू लागले जनक मुलगा कधी बाहेरी जाऊ देत नय नयन ज्ञान्यावर दोन वर्षांत फक्त एकदाच मुलगा मवच्यावरील माहेरी गेली दाना

दोन वर्षे आली तरी मुलगा पाटा एकाही नातवंडाने तोंड यहायला मिळाल नाही म्हणून जनकाची ओरड यानुच

जता एक दोन मा रामुला म्हणाला या वापकोळा दे सोडून दुसरे लग्न कर आपल गावकरी गंगाधरराव आहेत ना, गावी मुलगेना कधी नक्षत्रावारही मुलगी आहे तिच्याशी लग्न केलेस तर इगावर चांगल, हुडा देईल. पाच एकर चांगली भूमी व बघीत बेईल आणि बर हजार दन हुडा राख वंडल

तो म्हणाला— मुलगांन कोणती चूक केली म्हणून तिला सोडू म्हणता? मुलगे-चलता तरी मूळ होईल हे कशावरून? माहया कपाळावर कदाचित निगूत लिहिजे नयल दहात?

तरी जनकाने आवा सोडली नाही. मुलाने दुसरे लग्न करून घ्यायचा तडू कधी काहीन नोयत नसे

फक्त लोखीपणामुळेच होता गंगाधरच्या सोलावर व पैशावर जनकाची वज्र होती मुलगेना फक्त तिचे भावच होते कारण तिच्या एका डोळ्यात फुल पडल होते

मुलगाच्या माहेरून तिला भंडायला दर महिन्यात कोणी तरी येई आणि बगेवर कापडचुंगड भाजीपाला व काही तरी गोड्याड आणि. म्हणून त्याच्या मण्या-जाण्याला जनकाकडून अटकाव नव्हता. मुलगाची आई प्रत्येक वेळी मुलीला पहावेले पाटले म्हणून निरने पाठकी परंतु जनकाने मुलगा एकाद्विशीत पाठविले नाही समोर मासत्याची कसे बोलायचे म्हणून मुलगा कधी काहीन नोयत नसे

एकदा सुलताचा चुलता स्वतःच तिला सेंटायला आला म्हणाला-“तुझ्या नाकाचा जप करते आहे तुम्ही आई तिन अंधाराने धरले आहे. तू भेटण्याशिवाय ती बरी होणार नाही असे बंध म्हणत आहेत.

सुलतेची धोंड गळघातून काढायला चांगली संधी चालून आल्यामागवे जन्माला वाटल ती देवदत्ताला म्हणाला- ‘मी तिला कागळामा दिवस पाहून माहेरी पाठवून देतो’ ते ऐकून देवदत्त निघून गेला.

जन्माने बगच वेळ विचार करून पंगडगला मनानलो गोष्ट कळविण्यावर ना दजारा वस म्हणाला-“सुलतेची धाट

बायलां पाहिल्या घाहून चांगल अरव अंगच राख नाही.

‘जन्मचरी आल्याला’ सुलतेचा म्हण ना सुलवाई. मी उधा तुला माझी पाह- बायचे म्हणतो आहे परंतु एक अट आहे ती तू मान्य केली पाहिजेस.”

‘माझी’ सगळा सर्व मान्य अट सुलता म्हणाली.

‘ही पहा, वाटली तू परत घांता या वाटटीत सवानी चकित करीन असे माझी तरी घडून परत आल पाहिलेस का? तस तुला करतो आल तला तर तू परत येण्याची मुद्धा गरज नाही राहूच दुसरे लल करून देईन” अन् मागून जन्माने एक विचोळ्या ताराच गाळ वाटली सुलतेच्या हातात विली

सुलतान क्षणभर हाळ मिटून वचार केला व म्हणाली-“माझी, कळत नल

‘ही अट तू मान्य केली आहेस तय ना?” जन्माने सुलता जास्त जोर देऊन विसारल

‘होय, मान्य आहे. परंतु माझी मुद्ध एक अट तुम्ही मान्य केली पाहिजे माझी’ अट म्हणली म्हणजे दोन्ही काजूनी मान्य आली पाहिजे. होय की नाही?” सुलतेने विचारल तुम्ही काय अट आहे, ऐकू तर न’

जन्माने विचारल

‘मा तुम्हा अट कबूल करून ती पुरी करतो तर मी मध्य राहण पाहिजे अस होता कामा तये मला वाटल व सोबोच असले तर शाक्याबरोबर मला त्या गावी मावडा मिळाले पाहिजे.” सुलताने ही अट घालली

जन्मने विचार करून ठरविले की माझ अट पुरी करण विला मूळीच प्रत्य नाहं” नसा तिची अट मी पुरी करण्याचा प्रयत्न करूचन नाही म्हणून त्याने तस ठाकार दिल

सुलता आपल्या सामन्याला देवळात घडून गेली आणि देवासमोर तिने व सामन्याने जापापस्या अटी सांगून आणा- मला घेवण्यानंतर सुलता सामन्याने

विलंली वाटली घडून माहेरी निघन गेली

‘ही वाटली कसली न?” आईवडि- लांनी व चुलत्याने सुलतेला विचारले

‘ती एक बमत आहे माझ्या मामजीनी मला मोठाचट्टी देवावली आहे.” असे सांगून सुलतेने घडलले वृत्त मागितले

देवदत्त ते सर्व ऐकून स्मित करीत म्हणाला- एवढेच ना? त्यासाठी तू मूळीच काळजी करण्याचे काण्य नाही इतके दिवस पाह्या जादूची गरज कधी कोणाला भासली नव्हती आता तिचा नवकीच उपयोग होणार तू बरेच एक वास्तववाभर मगदी बर्फिकीर होऊन रहा मी तुझ्या मानन्याचे होके ठिकाणावर आणलो. तू

अर्तसा वा बाटलीत नक्कीच काही तरी अदृश्या घडून जातील."

देवदत्ताने एका काचेच्या बंड तघ-राळेसारख्या भांड्यात हरभऱ्याच्या डाळीचा आमटीसारखा आंबट द्रव ठेवला आणि बाटलीच्या तोंडातून मोठे अंडे एक थडें त्या द्रवात पडव दिवस ठेवले नंतर ते काढून पाहिले तर अगदी मऊ झाले होते. त्या स्थितीत त्याने ते बंड हळूहळू दाबून त्या बाटलीच्या तोंडातून वात झुप-सून बाटलीत सोडले. नंतर त्याच तोंडावाटे बाटलीत भरगार पाणी सोडले हे अडे पुन्हा पहिल्यासारखे फुगून कडक झाले.

सुलता सासरी पोचण्यापूर्वी रामूला निरोप गला होता तो सासुरवाडी आल्या गुलतबरांचर नां निचे भाईवडील व चुलता मंगळ जनकाच्या घरी गले

सासरी पोचताच मुलाने सासऱ्याला ते बाटली दाखवून त्यान मागितल्याप्रमाण त्या बाटलीत सर्दीना आश्चर्य वाटल अशी एक वस्तू मागल्याचे दाखविले.

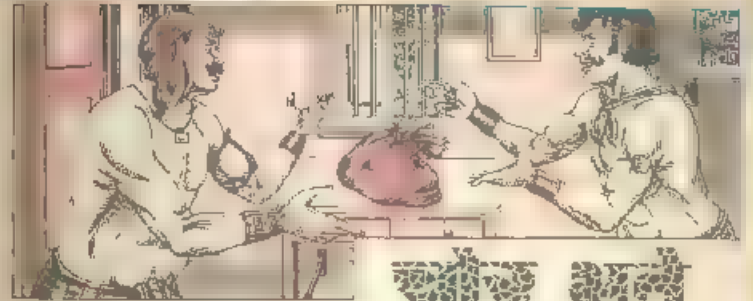
अनकान ती बाटली हातान पकून खालीवर करून चारीचाजूला कोठे भरचं तर घेतली नवही ना वा गोष्टीची वाचां करून घेतली. परंतु आत अंडे होते, को गेले एक आश्चर्य करण्यासारखीच गाफट होती एवढे मोठे अडे इतक्या दानेक तोंडातून वात कसे गेल "

'हा खद्दुतू नमस्कार आहे आह ना माय, मासकी?' सुलताने विचारले

होय, आहे कतूल!" पडलेल्या स्वरात जनक म्हणाला.

'म्हणजे तुम्ही घातलेली बट पुरी केली भी आता धाकी बट तुम्ही पुरी केली पाहिजे अला झाच्याबरोबर ह्याच्या कामाच्या दावी पाठवा आता सुलता म्हणाली

त्यानंतर तो आपल्या तपक्याबरोबर जाऊन त्या मोठ्या गावात राहू लागले दावांचा समार सुखाच झाला आता त्यांना दोन मुलं वाहेत-एक मुलगा आणि एक मुलगी

चोर चुरी

एका गावात दोन चोर होते एक चोरी करण्यात वस्ताद होता तर दुसरा निसरून पळून जाण्यात पराईत होता दोघ परस्परांका मदत करीत आणि अशातून त्यांचा चोरांचा घरा खूप बाल

एकदा त्या गावाचे भटजी घराला कुलूप लावून बाहेरला बराबर वळत परगावो गेल चोरांना मधो सापडली दोघ रात्री त्या घरात शिरले आणि घरात जे काही हाने लमले ते सर्व घेऊन बाहेर पळून जाण्याचा केत करू लागले.

स्वाय नेळी एका घेतकऱ्याला चोरांचा मद्य आला आणि तो मोठ्याने ओरडू लागला-"चोर, चोर!" ऐकून गावकरी धावले आणि त्या भटजीच्या घराच्या चारी बाजूला वेडा देऊन उभे राहले

चोर धावले काय करावे त्यांना सुचना. पाठघा वेळाने पळून जाण्यात पटाईत

असल्या चोर दुसऱ्याला म्हणाला-" मित्रा' असे धावतून चालणार नाही काही तरी उपाय काढून घेणून पाव काढला पाहिजे" असे म्हणत त्याने एक युक्ती सुचविली त्यानंतर दुसरा बायको स्वरात बाहेर ज्या लाकडात एक जाईल इतक्या मोठ्याने म्हणाला-" ही राडबड कमला रे ?

दुसरा आगला आवाज बदलून -'ह मव फुकट जाई ग वेडे वाहेत सर्व लोक! आपण धुवे आहो हे त्यांना माहीत नाही चोर सग पून ओरडा करीत आहेत. आपण आलो हीच युक्ती केली. ह्या भटाच्या घरात आपल्याला काय मिळणारआयला? यथे कोबडी वकऱ्या मंदरे काही तरी असेल तर ना उवाडायची वेळ आहे आपण पाटलाच्या घरात शिरू वा आपल्याला हवी तितकी कोबडी वकऱ्या व मंदरे मिळतील सामला. उवाडण्यापूर्वी आपल्या विळात जाता येईल."

आपही आवाजात नव्हतं मग म्हणजे-
“बरे मामा” आपण समजू कळू या.
बाहेर जाय त्याकाणी हे सर्व एकच व
म्हणजे भक्त आहत हे मत! चला
पाहू नुसत्या आऊन मागू या यांच्या
आणि विनंतीत भुलून आम आसत
ठारवून सर्व लोक पाटलाच्या घरी
धावले.

ते लोक दिकडे निघून गेले व इकडे
चार मोठमाठी मांडाई होक्यावर पाठीवर
घऊन पसार झाले.

गलका एकून पाटील बुवा घाबरून
बाहेर आले.

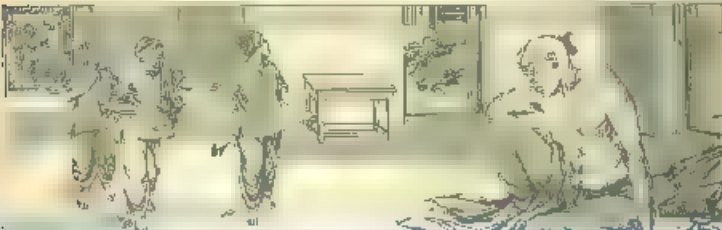
“क्याळा हो कुंभाळा! भुले विरायला
शेत आहेत तुमच्या घरात कांबडी मळरे
आणि वकन्या मारून खातील अटजी-
बुवांच्या घरात फिरली होती तेथे त्यांना
काही खायला मिळाले नाही, म्हणून तुमच्या
घराकडे धावली” लोक म्हणाले.

ही गोष्ट एकट्यादुकट्याने नाही सांगि-
तली श्राव्येक श्रवण तेच म्हणाला तेव्हा

आजकल तराच्या चाराशेजुडा गळवत
व गोड्यात बंदबंदनासाठी घातरेकरी
नमक शनास पळविणारे पक्षिक पावला
च्या दुकमावतून धेवले त्यांना मग
करवुण्या उकरं मागवण्या वे घाटा जाऊ
केवा मार्चक पाहारेकरी पाटलाकडेन
अश्रिसे घेऊन आपापल्या घरी गेले

बुवांच्या दिवशी अटजी होभायवतीसह
परतले लोकोनी गावात रात्री घाललेले
वृत्त सांगितले भरजीमा हायसे वाचल
परंतु घरात जाऊन पाहतात तर मुताका
एक शोरादेखील दिसला नाही चररी
सर्वे घर झाडून नेले होते भटलोवृत्त या
गावक्यांना खूप धिब्या दिल्या म्हणजे-
“सर्व आषढे होते आणि बाहेर जात
घांची कपकल गणी होती कोठे? घालांना
बघात शिस्त सर्वे लांबविल आणि हे लोक
त्यांना भुले समजून निघून गेले

पाटीलबुवाले म्हणाले-“लोक तरी काय
मूर्ख आहेत? उगाच मल्ल बाबरवून सांगल
होत आप बरे विडो गेला

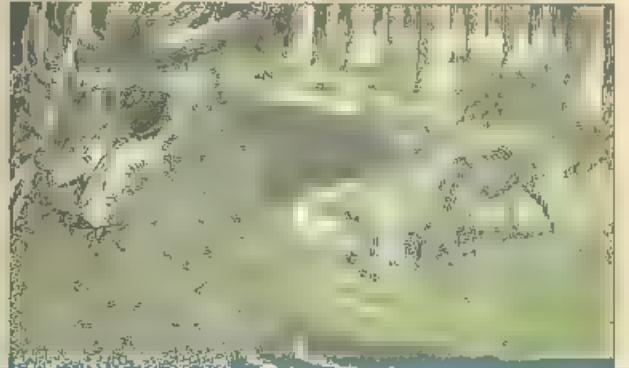
शिकाऱ्याचा मुक्ताग

एका शिकारीने एक मुक्ताग हातासला. तेव्हा शिकारीने काहीतरी बरे पाहिले. फुलत
बसलेल्याची एकदा उगवत मुक्ताग जोवरून घेतले. बाहेर जाऊन त्याने
वाचन काढी. बघ! रानात जाऊन गेल्या त्याच्या हातून ते मिळाले. ते पाहून
कलून घेतले. दे.”

मुक्ताग शिकारीला निघाला. बघाच वेळे तो जवळीत हिडला फिरता परंतु त्याला
जवळीत जनावर दिसले नाही. उन्हात बघाबघा फिरवताना त्याला तडान लक्षात
आवले. तो एका तलावाच्या काठी पोचला. त्याला तेथे त्याच्या पाणी पोत
पडलेला एक मधा व एक हरण दिसले.

तसेच तो धावत पोचला. जवळीत बापाचा विचार लागला- ‘बाबा! तो पाणी पोत
हाता तेथे मला एक मधा व एक हरण पोत असवेले दिसले म्हणजे काय पाहिजे
उगव को मला?’

“बरे छुट्या तो बनावरे मग तेथे जाईलत तुम्ही वाट पहात राहतील, असे वाटले
मा तुम्हा?” आप काळजीत पडला, पुढे हा मुक्ताग कोठे जायचे?

मदबुद्धी

एका गावात एक मदबुद्धीचा मुलगा रहात असे. तो एका व्यापाऱ्याकड काम मागायला गेला. तो व्यापारी बघडपाचा व्यापार करी. त्या व्यापाऱ्याने विचार केला की या मुलाला काही सरी कामाला लावावा, तो मजुरी करव्या लायकच मुलगा होता. तरी व्यापाऱ्याने त्याला प्रोत्साहन देण्यासाठी एक काम द्यावे ठरविले.

व्यापाऱ्याने मदबुद्धीला कापडाचे एक टाण दिले व बाजारात हिंडून फिरून किवा एका आगी बघून ते विकामला सांगितले.

परंतु मदबुद्धीला काय करावे चुनेना त्याने व्यापाऱ्याला विचारले-“काम हो हे कोणत्यामावान विकू म्हणता?”

व्यापारी हे समजून की त्याला कापडाची व किमतीची घोडी फार कल्पना

अमन म्हणाला- काही नाही व एक आषा इकडे किवा एक आषा तिकडे.”

मदबुद्धी सगळे कळव्यासारखा ते टाण घेऊन मोठ्या बाजारात जाऊन बसला. कांणी येऊन दिघारले की हे टाण केवढ्याला दे की ती म्हणे “एक आषा इकडे किवा एक आषा तिकडे. वाहून काही घेणार नाही. लोकांना ते काही कळत नव्हते. कोणी वेडा पोर दिसता आरे अस समजून लोक हसत पुढे निघून गेले.

एक तरुण मनूष्य हे सधे गहगत उभा होता. तो मदबुद्धीजवळ येऊन म्हणाला- हा घे एक आषा या हातात आणि हा एक आषा त्या हातात आणि दे ते टाण, मी घेतो.” आषा इकडे व आषा तिकडे याचा अर्थ हाच असला पाहिजे असे मदबुद्धीला वाटले व त्याने दोन आषा घेऊन ते टाण त्या माणसाला दिले.

मदबुद्धीला भरकी पास वेळी खो भूक लागली त्याने दान आणि देऊन एका इकानात एक गाव्याची विकून घेतली व ती व्यवस्था घेऊन काठतरी जायला नसण्यासाठी त्याने गाव गाव त्याला नवदपान त्याच्या गाड्यामाग- घडून एका कुठ्याने ती पावरोटी घेऊन गेली.

मदबुद्धीला फार भूक लागली होती. तो त्या व्यापाऱ्याकडे गेला आणि म्हणाला- तुम्ही मला एकाच एक टाण दिकून बांगलो बघा वीस बिली असतील तर अशीच आतापर्यंत विकून नसती का टाकली?”

“तू विकलेस त्या जाणाचे पैसे दे आशी असा घडून जा हवी तिनकी टाक! व्यापारी त्याला म्हणाला

“टाण विकून पैसे मिळाले त्याची पावरोटी विकून घेतली होती जायला. तो एका कुठ्याने ओढून नेली. मी अगदी खरे शपथ घेऊन सांगतो, एक तुकडादेखील लागला नव्हता हो!” मदबुद्धी म्हणाला,

ते एकून व्यापाऱ्याला भवकर राग आला. तो ओरडला-“काम म्हणतोस! पावरोटी विकत घेतलीस! त्या टाणाची किमत येथे मोजून पुढे डब, नाही घर डाक फाटीत तुझ!

मदबुद्धी एक क्षणभरदेखील तेथे थांबला नाही. तो तेथून पळाला आणि कुत्रा

रोटी सात जेथे उभा होना तेथे वंगला परंतु कुत्रा तेथे नव्हता त्या कुठ्याला सापसत तो निघाला. सापसत शोपसत तो कुत्रा मिठाईच्या एका दुकानासमोर टाकलेला पात चाटत असलेला दिसला तो त्याच्यावर ओरडू लागला-“माझे पैसे! माझे पैसे!”

तो कुत्रा त्याचे बीरकणे एकूच म्याला व बाट फुटल तिकडे गळू लागला शकटी तो एका श्रीमंताच्या घरात धिरला मदबुद्धीने लागला पुढचा काही एक विचार केला नाही आणि त्या घरात धिरला त्या वेळी त्या घराचा मालक पैसे मोजून पिशव्या भरित हाता आणि

चमत्कार अंगाशी अमला

फार जुनी गोष्ट आहे. विदर्भ देशात एक राजा राज्य करीत असे त्याला कोणी अद्भुत चमत्कार करून दाखविला की राजा त्याला मोठे बक्षीस देऊन त्याचा सत्कार करी

त्याच राज्यात प्रवर नावाचा एक मंत्रिक होता त्याचा रसायन शास्त्राचे ज्ञान होता त्याने पुष्कळ प्रयत्न करून एका रसायनाचा कोष लावला. कोणी ते रसायन पिण्यापूर्वी आपल्या अमुक रूप मिळाने असे झेपून रसायन घेतले तर त्याचा ते रूप नक्की मिळेल अशी त्याची खात्री झाली होती परंतु तो चमत्कार दाखवून राजाकडून बक्षीस मिळविण्याचा त्याने प्रयत्न केला नाही कारण ते रसायन पिऊन इच्छिलेले रूप मिळाले तर पुन्हा स्वस्वरूप मिळविण्याचे रसायन तयार करण्याची रीत त्याला माहीत असली तरी

ते रसायन गंधार करावला लागणारी एक वस्तु मिळाने त्याचा अभाव वाटत होते. म्हणून त्याने आपल्या रसायनाचा चमत्कार दाखवून राजाकडून बक्षीस मिळविण्याची हात भरली नव्हती तरी राजाला रसायन दाखवावे की नाही या द्विविध मानसिक अवस्थेत त्याने ते रसायन राजाला एका पेल्यात ओतून दाखविले व म्हणाला—“या रसायनाचा जो परिणाम होईल त्याची तोड अद्याप माझ्या जवळ नाही त्यासाठी लागणारी वस्तु अद्याप मिळालेली नाही म्हणून मी या रसायनाचा प्रयोग केला नाही तेव्हा हे रसायन एक अद्भुत चमत्कार मागून आपण मला बक्षीस देऊ शकल्यास मी आपला फार आभारी होईन.”

राजा म्हणाला—“परंतु या रसायनाचा प्रत्यक्ष परिणाम पाहिल्याशिवाय हे रसायन

तुम्हालाच तसे आहे या गोष्टीवर विश्वास ठेवता काय? तू आपल्या मुलाला ते पाहून दाखव.” त्यानंतर राजाने त्या रसायन शास्त्रज्ञाच्या मुलाला बोलावून अशाचप्रमाणे त्या शास्त्रज्ञाने गमावल्या करून एक झटले तरी राजाने त्या मुलाला विश्वास—‘बाळा, तू पक्षी होऊन आकाशात उडणार की हरण होऊन उड्या मारणार? की हुत्तो होणार?’ कोणती ही गार मलात झेपून हे रसायन मी

या शास्त्रज्ञाने पुन्हा पुन्हा विनंती करून पाहिली परंतु राजाने त्याचे ऐकले नाही शास्त्रज्ञाच्या मुलाने हरणाचे स्मरण करून रसायन पिऊन टाकले. त्याबरोबर तो हरण झाला वेश खू लागला

राजा म्हणाला—“तू रहतास का? तू हे बक्षीस घे तुझ्या चमत्कारपूर्ण प्रयोगाकरिता तुझ्या चमत्कारपूर्ण प्रयोग करून मला स्वतःचे रूप बरेच असे रसायन मागून काढ

“या महाराज, त्यासाठी हवी असलेली वस्तु कधी काय मिळणार?” शास्त्रज्ञाने विचारले

“सांग तर नाव! मी मिळवून देण्याचा प्रयत्न करून पाहतो” राजा म्हणाला

‘महाराज, राजघराण्यात ज्योत्स्नग एखाद्या उलटलेल्या राजपुरुषाचा एक डोळा या प्रयोगासाठी हवा आहे.” शास्त्रज्ञ म्हणाला

राजा म्हणाला—एवढेच ना माझा शत्रू कोणाले देणाऱ्या राजा वभावी उलट-

मला आहे त्याला तिकून त्याचा होळा काढून देई." राजा म्हणाला

शास्त्रज्ञ ब्रह्मरूप आपल्या हरण रूपाने असल्यामुळे घडून घरी गेला. राजाने बलिघावी रक्कम शास्त्रज्ञाकडे पोचली केली

विदर्भ देशाच्या सुवराजाचे वय शास्त्रज्ञाच्या मुलाएवढेच होते. दोघे मित्र होते. दोघे सहपाठी होते. ती आपल्या मित्राला भेटण्यासाठी त्याच दिवशी शास्त्रज्ञाच्या घरी आला. शास्त्रज्ञाने घडलेली गोष्ट त्याला सांगितली म्हणाला- "जे हे रसायन तयार करून स्वतःचा कुठलाय केला." असे सांगून त्याने आपले ते अद्भुत रसायन त्या मुलाला दाखविले. सुवराजाच्या घनात हरण रूपाने आपल्या मित्राला भेटण्याची तीव्र इच्छा उत्पन्न झाली. त्याने मागचा पुढचा विचार न करता हरण होण्याची इच्छा करून ते रसायन पिऊन टाकले. दुसऱ्या क्षणाला सुवराजाचा हरणाचे रूप आले. युवराज

बरोबर आलेले शिपाई त्या हरणाच्या घडने राजाकडे गेले व त्यानी घडलेली गोष्ट राजाला सांगितली

राजाला काय करावे व काय नाही, हे सुचले. त्याने कोशात नवे शास्त्रज्ञाकडे पोचली केली. शास्त्रज्ञाने घडलेली गोष्ट त्याला सांगितली म्हणाला- "जे हे रसायन तयार करून स्वतःचा कुठलाय केला." असे सांगून त्याने आपले ते अद्भुत रसायन त्या मुलाला दाखविले. सुवराजाच्या घनात हरण रूपाने आपल्या मित्राला भेटण्याची तीव्र इच्छा उत्पन्न झाली. त्याने मागचा पुढचा विचार न करता हरण होण्याची इच्छा करून ते रसायन पिऊन टाकले. दुसऱ्या क्षणाला सुवराजाचा हरणाचे रूप आले. युवराज

बरोबर आलेले शिपाई त्या हरणाच्या घडने राजाकडे गेले व त्यानी घडलेली गोष्ट राजाला सांगितली

राजाला काय करावे व काय नाही, हे सुचले. त्याने कोशात नवे शास्त्रज्ञाकडे पोचली केली. शास्त्रज्ञाने घडलेली गोष्ट त्याला सांगितली म्हणाला- "जे हे रसायन तयार करून स्वतःचा कुठलाय केला." असे सांगून त्याने आपले ते अद्भुत रसायन त्या मुलाला दाखविले. सुवराजाच्या घनात हरण रूपाने आपल्या मित्राला भेटण्याची तीव्र इच्छा उत्पन्न झाली. त्याने मागचा पुढचा विचार न करता हरण होण्याची इच्छा करून ते रसायन पिऊन टाकले. दुसऱ्या क्षणाला सुवराजाचा हरणाचे रूप आले. युवराज

किमतीतला फरक

श्रीकृष्णदेवराय हे साहित्य प्रेमी म्हणून प्रसिद्ध होते. देशातल्या घोर विद्रोहांना आरंभपूर्वीच बोनवून ते त्यांचा सत्कार करीत. देशातले घोरदुराचे कवि व पंडित त्यांच्या दरबारात येऊन आपल्या प्रतिभेचे प्रदर्शन करून देवरायांच्या समक्ष कवीत व सम्राट त्यांना मानाची बरे देऊन त्यांचा सत्कार करीत

सम्राटाच्या राजधानीत रामशर्मा नावाचा एक गरीब पंडित रहात असे. त्याचे काव्य सामान्यच होते. परंतु सम्राटासमोर आपले काव्यवाचन व्हावे व सम्राटाकडून आपल्याचा मोठे बक्षीस मिळावे अशी त्याच्या मनात महत्वाकांक्षा होती. म्हणून त्याने पुष्कळ मेहनत करून एक कविता रचली व दरबारात आऊन आपली कविता वाचून दाखविली

सम्राट स्वतः घोर कवी होते. त्यांना काव्याचे मूल्य कळत होते. म्हणून रामशर्मांची कविता ऐकून सम्राटाचा कौतुक करण्यासारखे त्यात काही विसर नाही. तरी सम्राटाचे दरबारात आलेल्या पंडिताला रिकाम्या हाताने पाठवायचे नाही असे ठरविले असल्या कारणाने रामशर्मांना एक पारितोषिक दिले.

रामशर्मांना त्या गोष्टीचा राग आला. त्याने सम्राटाची त्याबद्दल निंदा केली म्हणाला- "आपल्या काही खास खान पंडितांचाच सम्राट मोठमोठे पारितोषिक देतात, माझ्या कवितेत व त्यांच्या कवितेत काय अंतर आहे हो?"

सम्राटाला ते ऐकून वाईट वाटले, परंतु ते काही बोलले नाहीत. तिम्मरसू नावाचे त्यांचे प्रधान सम्राटाकडे कानात काहीतरी सांगून बाजूला गेले.

दुसऱ्या दिवशी अनपेक्षितपणे राम-
शर्मांच्या घरी दोन व्यापारी साड्या
विकायला येऊन आले.

रामशर्मांच्या पत्नीने साड्या पाहिल्या
व आपल्या आवडीची म्हणून एक गिवळघा
रंगाची साडी निवडली. रामशर्माने गुलाबी
रंगाची साडी निवडल्याने बाल्याविक तोच
साडी चांगली होती. रामशर्माने दोन्ही
साड्यांची किंमत विचारली.

व्यापाऱ्यांनी त्या दोन्ही साड्यांची किंमत
प्रत्येकी ब्रॅडर रुपये असल्याचे सांगितले.

रामशर्मांना आश्चर्य वाटले. त्याला
वाटत होते की गुलाबी रंगाच्या साडीची
किंमत जास्त असेल, परंतु रामशर्मांची
बायको म्हणाली— 'हं व्यापारी आपल्याला
कसरीच माहेत. गिवळघा रंगाची साडीच
आप्या देशाची आहे. गुलाबी रंगाची
साडी तिकली देशमार्ची आहे. तुम्हां पुढ्यांना
साडीच्या बाबतीत कळत नाही.'

तेव्हा रामशर्माने व्यापाऱ्यांना विचारले—
'काम रे, ही काम अबाडी? असली आणि

मक्यां घडत त्या साडीची किंमत किती
कमी काय?'

ते ऐकून व्यापारी स्मित करीत म्हणाले—
'कालच माही का आपण मन्नाटाच्या
दरबारात कविते कवितेत कसला करक
करतां म्हणून म्हणाला होता? बक्षिमात
करक कसा असे नव्हते का विनाकरक? तेव्हा
साडी कधीही असो किमतीत परक
कां असणार?'

रामशर्मांच्या डोक्यात प्रकाश पडला.
आपल्या चुकीची कल्पना आली आणि
कमीबद्दल त्याला लाजदेखील वाटली. परंतु
त्याला आश्चर्य वाटले की ती गोष्ट या
व्यापाऱ्यांच्या कामापर्यंत कशी काय पोचली?
त्याच वेळी सम्राट व प्रधान दोघांनी आपला
व्यापाऱ्यांचा वेच काढून टाकला. रामशर्माने
सम्राटाची क्षमा मागितली. सम्राटाने
ओढापात दोन्ही साड्या रामशर्मांच्या
पत्नीला देऊन तिच्या मनाचे समाधान केले
आणि स्मित करीत प्रधानाबरोबर राज-
वाड्यात निघून गेले.

राशाने सांगितल्याप्रमाणे लक्ष्मण किष्कि-
धेला निघाला. तो धनुष्यबाण घेऊन
सुग्रीवाकडे गेल्यावर त्याच्याशी कसे बोला-
यच याचा विचार करू लागला. मी हे
माणस, सुग्रीव असे उत्तर देईल, त्याला
गुन्ह मी हे विचारीन बगैरे पोथी वजा-
तल्या मनात ठरवीत तो चालत होता.
माणस त्याचे रक्त लवळलंलं होते.

वानरांनी लक्ष्मणाला दुकून द्यांना
पाहिले व कोणी क्षुभू तर येत गेलेल अशी
अक त्यांच्या मनात आली. हानाला आले
व हाड उपटून किवा मोठमोठं हाड घेऊन
ते निघत होते. अर्ध एतलं ते पाहून
लक्ष्मणाच्या तळपायांची आणि मस्तकाला
जाऊन पोहोचली. त्याच्या चेहऱ्यावर

संतोषाच्या खुणा स्पष्ट दिसत होत्या.
त्याच्या मुलावरची तेजस्विता पाहून
वानरांची साळणच उडाली व ते सुग्रीवाकडे
धावलं व लक्ष्मण आला. अमन्याचे त्याला
कळविले. परंतु सुग्रीवाने तारेच्या अद
पुरात असल्याने त्या कातकडे दुर्लक्ष केले.

अंगद मात्र भयभीत होऊन लक्ष्मणाला
नम्रपण भेटायला गेला. लक्ष्मण त्याला
म्हणाला— 'मुला, मी आलो आहे म्हणून
सुग्रीवाला जाऊन सांग. माझ दादा फार दुःखी
असले वसले आहेत. म्हणून मी आलो आहे.
सख्ख घेऊन ताबडतोब भेट म्हणून सांग.'

अंगद सुग्रीवाजवळ गेला आणि लक्ष्मण
भेटायला आला असल्याचे व रूप रागात
असल्याचे त्याने सांगितले.

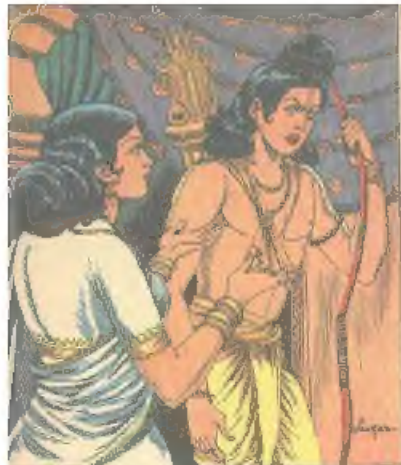

ते एकूण सुपीव आपल्या मंथ्यांना म्हणाला- "मी काही राग येण्यासारखं बोललो की केलं? मग लक्ष्मणाला एवढा राग कसला झाला आहे? माझ्या कावूनी श्याचे कान भरले की काय? मी तावरली-भ्यालो आहे असे नाही. मला काय, राग असो की लक्ष्मण असो, दोघ सारखेच, भय कोणाचे असण्याचे कारणच काय? पित्रांनीच विनाकारण असा राग करावला सुरवात केली तर मनाला साहजिकच वाईट वाटते. मला आणखी भय दुसरे कसलेही नाही. रामाने माझ्यावर जसा उपकार केला आहे तसा प्रत्युपकार मी करू शकेन का अशी शंका येते आहे माझ्या मनात."

तेव्हा बुद्धिमान असणारे हनुमान तो हे सर्व ऐकत होता. तो सर्व मंथ्यांच्या ममकांच सुपीवाला म्हणाला- "राजा! तू रामावर प्रत्युपकार करण्याची मोठ्ठ विचरता कामा नये. तू अंतःपुरात राहून आपले हे कर्तव्य विसरलास. आता जरद कतू मुळ झाला आहे. सुद्धाची सगरी करावला हीच खरी वेळ आहे त्यासाठीच लक्ष्मण आज्ञा देणारा, पत्नीला घालवून बसलेल्या रामाचे दुःखामुळे तुला जहा कतू शब्दात निरोध पाठवला असेल. पण तो तू सहन केला पाहिजेस, तू आपले कर्तव्य विसरलास. तेव्हा लक्ष्मणाची मिळते घेऊन बोलण्या व्यतिरिक्त दुसरा उपाय नाही, असे मला तरी वाटते. मी तुझा भक्ती आहे. तुझ्या हिताची मोठ्ठ मंथणा म्हणून सांगणे माझ कर्तव्य आहे. तू स्वतः कुलाला व इतर वस्तुबंध-बांना बरोबर घेऊन लक्ष्मणाला जाऊन भेट व नम्रपण नमस्कार करून तो सांगेल तसे कर!"

अगद लक्ष्मणाला जावरपुर्वक बोलावून घेऊन आला. लक्ष्मण प्रमुख वागारांची बरे पहात सुपीवाच्या वाड्यात आला. तो बाळा म्हणजे इंद्रमदनासारखा होता. अंतःपुरातून बीणावायनाचा आवाज बाहेर ऐकू येत होता. तेथे अनेक सुंदर स्त्रिया होत्या.

सुरीव एका मोठ्या धिकासी पुण्यासारखा राहतो आहे, हे स्पष्टच दिसत होते. लक्ष्मणाला आलेला पाहून एका डार-पाळिका दप्तीने पूचना देण्यासाठी दोरी ओढून मोठ्याने धंदा वाजविली.

तो आवाज ऐकून सुरीवाला लक्ष्मण आपल्याची गोष्ट कळली. त्याची छाती धडधड करू लागली. घसांना कोरडे पडली. तो तारासार म्हाणाळा-“तारा! हा लक्ष्मण स्वभावाने सुरीव नरम आहे म्हणतात, मग त्याला आता एवढा राग येण्यासारख काय ग झाले? मी काही चुक केली का? काही बसो, तू पुढे बघ. त्याला गोड बोलून घोडा शांत कर. नंतर मी येतो.”

मद्याचा वास येत होता आणि आताच अवकाशावरून उडत्यासारखे तिच्या विखुरलेल्या केसांवरून आणि वस्त्राभरणांवरून स्पष्ट दिसत होते. तिचे ते रूप लक्ष्मणाचाच बरं माही वाटते. त्याने तिच्याकडे पाहिले नाही.

तारा म्हणाली-“लक्ष्मणा! तुला राग येण्यासारखा कोण रे बागला? कोणाची एवढी हिंमत झाली रे?”

लक्ष्मण म्हणाळा-“तू वतीच्या हिताची गोष्टच सदा मनात वाळगतेस. तो सदा मग पिऊन हनीशोलुप होऊन आपले कर्तव्य विसरला आहे. उपकाराबद्दल प्रत्युपकार न करणे हे बर्माविरुद्ध आणि अर्थाविरुद्धच कार्यं नव्हे का? आमच्या कार्याकडे असे दुर्लक्ष त्याने केले तर ते त्याच्या हिताचे आहे की अहिताचे याचा विचार तूच करून घ्या. आम्ही काय करणे बरोबर होईल याचा तूच विचार करून सांग.”

तारा म्हणाली-“लक्ष्मणा! किती आले तरी सुरीव हा तुझा मित्र आहे. मित्रावर इतके रागवून कसे चालेल? तुमचे काय त्याला करायचेच आहे. थोडी विरगाई झाली. तुझ्यासारख्या घोर पुण्यांनी सामान्य माणसावर इतका राग काढणे बरोबर

नाही. त्याने तुमचे कास करायला घोडा उखीर केला त्याला कारण मी जवळ होते हेच आहे. तेव्हा तू सुरीवाला क्षमा कर. थोर थोर क्षमांचे सुडा स्वीकषीर काही चालत नाही, अग सुरीव तर अगदीच क्षमात्म्य आहे!”

तो असे बोलून लक्ष्मणाला आल बोंब-पुन घळन गेली. सुरीवाच्या बगावर मृत्युवान रत्नहार व आभूषण होती. पुण्यालांनी मखविलेल्या सिंहासनावर तो बसला होता. त्याच्या चारीबाजूला अनेक अप्परांसारख्या सुंदर स्त्रिया बस्य होत्या. सुरीवाच्या बाजूला रुमा बसलेली होती. ते दृश्य पाहून लक्ष्मणाला महास्त्रासारखा राग आला.

लक्ष्मणाला पाहतांच सुरीव भयभीत होऊन सिंहासनावरून खाली उतरला. त्याच्याबरोबर सर्व स्त्रियादेखील उडून उभ्या राहत्या.

सुरीव नमस्कार करून समोर उभा राहल्यावर लक्ष्मण म्हणाला-“रामाच्या हातून तुझे काम भागल्यानंतर तू रामाचे काम नको का करायला? तू कृत्य आहेस, अस्तव्यभायी आहेस! आजपर्यंत तू मोतेचा दोष काढण्याचा प्रयत्न का केला नाहीस? जप पिऊन अंतपुरात बसून काय करतो आहेस? तू असा आहेस ते माहीत

जसते बर रामाने तुला वानरंचे राज्य दिले असते का? तुला आपल्या बाणाने मी बालीच्या शोधाचं पाठवितो.”

तारा पुन्हा सुरीवाच्या वतीने बोलू लागली-“लक्ष्मणा! सुरीव होही, दुराचारी, कृतघ्न नाही. कितीक दिवस कष्टात दिवस काढल्यानंतर आता कोठे त्याला श्वास घ्यायला थोडा वेळ मिळाला. तेव्हा या थोडपाशा अपराधाबद्दल तू क्षमा केली पाहिजेस. रामाकरिता तो मेल, रुमाला. एवढेच नव्हे तर त्याच्या सर्वस्वाला सोडा-यला तयार आहे. तो सीतेला आपून देण्याची जबाबदारी घेऊ शकेल. त्यासाठी मां रावणाची मूर्त करू शकेल. तुमच्या

काय पाहिजे? तेव्हा तू माझाचरोवर चले, आणि पत्नी-विरहाने दुःखी झालेल्या रामाचे सांत्वन कर."

सुग्रीव जवळच उभा बसलेल्या हनुमानाला म्हणाला—"जगात जेथे कोणी वानर वीर असतील त्यांच्याकडे निरोप देऊन दूत पाठव. मी यापुढी पाठविलेल्या दूतांना लवकर निरोप पोचवून कामे पूरी करायला साकीव कर. दिरंगाई करणाऱ्या आळशी दूतांना माझ्याकडे येऊन ये. सहा दिवसांच्या आत येथे जो वानर हजार होणार नाही त्याला मृत्युदंड दिला जाईल असे जाहीर कर."

कामासाठीच त्याने सर्व वानर श्रमस्त्रांना हजार राहण्यासाठी निरोप पाठविले आहेत. ते सर्व थोड्यांच वेळाने येतील. आजच खरोखरी त्यांनी यायला हवे. म्हणून तू आपला राम बोडा आबर."

ते ऐकून लक्ष्मणाच्या मनाचे पोढे समाधान झाले. ते पाहून सुग्रीवालादेखील लोंढ उचळायला धीर आला. म्हणाला—"लक्ष्मणा! माझा हातून बोडा प्रपाद धडला, त्याबद्दल समा कर. या जगात कोणाच्या हातून बूक होत नाही?"

लक्ष्मण शांतपणे थाला धीर देत म्हणाला—"रावणाला पुढे काळ्यासाठी तुझी मदत असल्यावर त्याहून जास्त आम्हांला

हनुमानाने सुग्रीवाच्या आज्ञेप्रमाणे किर्तिकर्त जे वानर होते त्यांच्याकडे निरोप देऊन वानर दूत पाठविले.

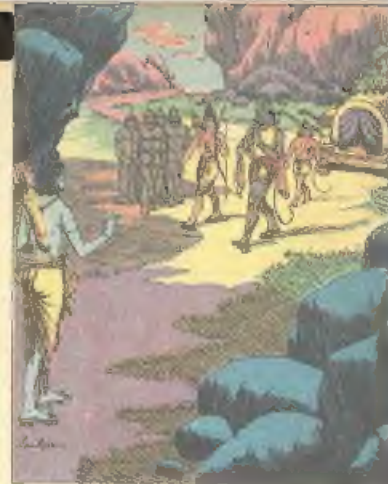
सुग्रीवाने एक सोन्याची पालखी आणविली आणि स्वतःबरोबर तीच लक्ष्मणाला बसवून वानरांच्या लवाजाऱ्यासह खाटाने राम निवास करीत होता तेथे आला. सुग्रीव व लक्ष्मण पालखीतून उतरले आणि रामासमोर हात लावून उभे राहले. नंतर सुग्रीवाला साष्टांग नमस्कार करताना पाहून रामाने त्याला उठविले व प्रेमाने भेटून त्याची खुशाली विचारली. नंतर सर्व रामाच्या व लक्ष्मणाच्या सुवर्णप्रमाणे सवा त्यान बसले.

रामाने सुग्रीवाला वृद्धाची केळ जखळ घेऊन ठेपल्याची आठवण करून दिली.

तेव्हा सुग्रीव म्हणाला—"रामा! एकाहून एक धूर व वीर असे कोटयवधी वानर तुला झळत करण्यासाठी येत आहेत. ते रावणाला सकुटुब परिवार समेत ठार करून नीतेला सोडवून वाणून तुझ्याकडे पोचवी करतील."

आपल्यासाठी सुग्रीवाने सुरु केलेल्या तमारीचे वर्णन ऐकून रामाच्या मनाचे समाधान झाले. राम म्हणाला—"सुग्रीवा! तुझ्या मदतीने मी नक्कीच आपल्या क्षत्रूचा नाश करू शकेन अशा आत्म-विश्वास अला बाटू लागला आहे."

त्याच वेळी आकाशात धुळीचे जोट लागले. वानरांच्या झुंझीच्या झुंझी येऊ लागल्या होत्या. नदी किनाऱ्याला राहणारे, डोंगराळ प्रदेशात राहणारे, कोटयानधी वानर जमा होऊ लागले होते. काही धानर तांबड्या रंगाचे होते, तर काही भुरकट रंगाचे होते. अशा वानरांना बरोबर घेऊन शतवली नांवाचा एक प्रमुख वानर वीर येत होता. सोबेरी रंगाचा धूर वानरप्रमुख सुवर्ण, म्हणजे ताराचा पिता काही कोटी वानरांना घेऊन आला होता. त्याचप्रमाणे ताराचे पिता तार नावाचा वानरदेखील काला बावीस हजार वानरांना घेऊन

हनुमंताचा बाप केसरी आला. मवाळा, वृक्ष वानर भल्लूक सैन्य (अस्वलांचे सैन्य) घेऊन आले, नील वानर काळ्या वानरांचे सैन्य घेऊन आला. गडग कोटी वानरांचे सैन्य घेऊन आला. दरीमुख, मंद, द्विविद, गज असंख्य वानरांना घेऊन आले जांबवान दहा कोटी भल्लूकांचे सैन्य घेऊन आला. गंधमादन, अंगददेखील मोठमोठे वानरबरोबर घेऊन आले. एकूण जगात जंयजेथे म्हणून वानरवीर होते सर्व किष्किंधेला जमा झाले त्यांच्या आवाजाने वासमत दुसदुमत होते.

सर्व वानरांनी एकत्र जमून सुग्रीवाचे अभिवादन केले. सुग्रीवाने रक्षा सर्वांना

रामासमोर हुजर केले आणि त्यांची ओळख करून देऊन तो त्यांना म्हणाला-“तुम्ही आतापसून सैन्य सोयीची जागा पाहून दस्यु-सोप्यात किंवा नदीच्या काठी उतरवा आणि त्याची विचारपूस करीत रहा.”

तो रामाला म्हणाला-“रामा! तू आज्ञा करशील ते करायला कोट्यावधी वानर जमा झाले आहेत. त्यांत काही कामरूप, म्हणजे इच्छिलेले रूप घेणारे आहेत, पर्वताकार आहेत, कामगमन करणारे आहेत आणि महापराक्रमीदेखील आहेत. तू त्यांना घाटेला तरी आज्ञा कर. त्यांना काय खावे हे मला कळते. परंतु ते कसे आणि काय करायचे या गोष्टींची आज्ञा तुंच कर.”

राम आनंदात आणि प्रेमाने सुयीवाला घेऊन न म्हणाला-“सुयीवा! सीता जिवंत वाहून की नाही? राक्षस कोठे राहतो? या गोष्टींची माहिती काढायला हवी. सीता जिवंत असल्याचे कळले तर, त्यानंतर काय करावयाचे ते आताच बरे ठरू या. तेव्हा

मी सुचविले त्याचा विचार करून तुंच वानरांना काय तो आज्ञा कर.”

सुयीवाने विनत नावाच्या पर्वताकार वानराला बोलवून त्याला बरोबर एक लाख वानरांना घेऊन पूर्वेकडे जायला सांगितले. त्या दिशेला राक्षसांच्या देशाचा व सितेचा खोब लावून एका महिन्याच्या आत मिळालेली माहिती घेऊन सांगायला सांगितले.

अशा तऱ्हेने सुयीवाने दक्षिणेकडे काही वानरांना पाठविले. दक्षिणेकडे जाणाऱ्या वानरांत नील, हनुमान, बाब्रवान, सुहोत्र, शरारी, शरगुल्म, गज, गवाक्ष, गवय, ऋषभ, भेद, द्विविध, विजय, गंधमादन, उल्कायुध, अनंग, अंगद वगैरे मानव होते. त्यांच्या बरोबर एक विशाल मानरसीम देखील होते.

त्यानंतर सुयीवाने तारेचे वडोल सुवर्ण यास अनेक वानरांसह पश्चिमेकडे पाठविले. मोतयलीला एक लक्ष वानर बरोबर देऊन उत्तरेकडे पाठविले.

आमरुवाणी

न कर्ता कर्त्याच्च, न्कर्तव्य

क्षियाञ्च चापि नैववरः,

स्वभावे वर्तते लोकः,

नम्यं कालं परायणम् ॥

॥ १ ॥

[कोणो कक्षशी कर्ता नसता, कोणी कोणालाही प्रेरणा करणाने समर्थ नसतो हे जण नैवर्तिक रीत्या वास्तव वस्तु त्याच्या प्रुळाशी काल असतो.]

न कालः कालं कार्यते,

न कालः परिहीयते,

स्वभावम् न समासाद्य

न क्षिप्रं वतिवर्तते ॥

॥ २ ॥

[काल हा स्वतः असतो. तो कोणाला तुमानीक नाही कोणी त्याचे अतिक्रमण करणे शक्य नाही.]

न कालम्यास्ति नपृत्वम्,

न हेतुर्न पराक्रमः,

न विजयान्तिमयम्,

कारणम् नात्मनो वशः ॥

॥ ३ ॥

[काळाचा नाशयोज नाही. पराक्रम, मित, ज्ञातिमयध तो मातोज नाही. तो स्वतः आहे.]

